

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Katedra antropologie a zdravovědy

Eva Sedláčková
V. ročník – prezenční studium

Obor: Učitelství sociálních a zdravotních předmětů pro
střední odborné školy

**Komunikační rituály s přihlédnutím ke
komunikaci žáků vybraných středních škol**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Knausová, Ph.D.

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30. března 2009

.....

Podpis

Děkuji PhDr. Ivaně Knausové, Ph.D. a Mgr. Zlatici Dorkové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, poskytování rad a podporu.

Obsah

Úvod	6
I. Teoretická část	7
1. Způsoby komunikace ve spojení s rituálem	8
2. Vliv komunikace a rituálu na společenské změny	15
3. Proměny způsobu komunikace	21
4. Jedinec, skupina a rituál	24
5. Význam komunikace a vliv komunikačních technologií	30
6. Komunikace a rituál v minulosti a dnes	37
7. Komunikace, rituál a budoucnost	45
II. Dotazníkové šetření způsobů komunikace žáků na vybraných středních školách	51
1. Vyhodnocení a analýza výzkumného šetření	54
2. Doplnění výzkumného šetření	80
3. Vyhodnocení odpovědí učitelů	82
4. Diskuse a komentář k dotazníkovému šetření	88
Závěr	92

Seznam literatury a pramenů	93
Seznam tabulek	97
Příloha 1	
Příloha 2	
Anotace	

Úvod

Předkládaná diplomová práce se věnuje prostředkům komunikace a užívání rituálů jako způsobu komunikace. Je to téma velmi významné, protože komunikace je základním prostředkem lidské interakce.

Motivem pro volbu tématu diplomové práce byl můj zájem o oblast lidské komunikace a také vzrůstající význam využívání moderních komunikačních technologií v dnešní době. Tyto nové technologie jsou natolik propojeny s životem společnosti i jednotlivce, že se stávají součástí rituálu.

Můj zájem o problematiku komunikace a rituálu umocnilo studium na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, zvláště předmětů antropologického zaměření, jako například sociální a kulturní antropologie. I v předmětech sociálních a pedagogických je otázka komunikace zařazena, protože zde jde o vzájemnou interakci mezi sociálním pracovníkem a klientem a také mezi učitelem a žákem.

Úkolem, ale především cílem diplomové práce je popsat význam lidské komunikace a rituálu a jejich vliv na společnost, skupinu i jednotlivce.

Diplomová práce se skládá z teoretické části a z části praktické. V teoretické části diplomové práce se zabývám významem, funkcí, druhy rituálů a komunikací obecně.

Výzkumné šetření je zaměřeno na způsob komunikace středoškoláků, vybraných středních škol, ritualitu v jejich komunikaci a na zjištění zda způsob komunikace, za používání novodobých komunikačních technologií, může vést k fyzické izolaci žáků a nakolik jsou komunikační technologie propojeny s jejich životem.

Součástí diplomové práce jsou přílohy obsahující dotazník pro žáky vybraných středních škol a grafy využívání moderních komunikačních technologií.

I. Teoretická část

Předkládaná teoretická část diplomové práce se věnuje způsobům komunikace, rituálům, jejich funkcím, významu a změnami ve společnosti, které s tím souvisí. Také se zabývá problematikou velkého nárůstu komunikačních technologií a jejich užívání.

„Od začátku do konce

nám životní rituály utváří každou hodinu, den, rok

podle rituálů žijeme všichni:

rituály jsou obrazce smysluplných činů,

které neustále opakujeme.

Jestliže o svých krocích přemýšlíte určitě si těch

rituálních obrazců všimnete.

Když si jich všimnete, možná je pochopíte.

Když je pochopíte, snad je dokážete obohatit.

Tím své životní zvyky posvěťte.

Je tomu tak?“ (Fulghum, 1998, s. 5)

1. Způsoby komunikace ve spojení s rituálem

Tato kapitola diplomové práce se věnuje komunikaci jako prostředku rozvoje kultury a druhům rituálů. Budou zde uvedeny a vysvětleny významné termíny související s tématem celé diplomové práce.

Kultura

Termínem kultura je možno označit souhrn veškerých produktů lidské aktivity – jazyk, sociální instituce, morálku, zvyky a vědu. Je to tedy systém symbolů, společně sdílená duchovní a morální síla, která se projevuje ve všech zvycích, přesvědčeních a obřadních praktikách lidí a tedy i ve způsobu komunikace (Vodáková, 2000, s. 88). Kultura je tedy způsob adaptace každého člověka na vnější prostředí.

Součástí každé kultury je její jazyk (kromě sféry sdílených norem, hodnot, idejí). Velký význam pro budování kultury měl vznik náboženství.

Každá kultura je společnost s morálním řádem, řízená zvyklostmi, mravy a hodnotami zahrnutými v rituálu a tradici. Rituál (ritus, obřad, ceremoniál) je individuální nebo kolektivní způsob standardizovaného chování založený na vnucených nebo tradičních pravidlech. Tím, že je opakován, slouží jako stabilizátor chování. *„Je nástrojem, pomocí něhož dané společenství udržuje a upevňuje své normativní uspořádání a organizaci“* (Vodáková, 2000, s. 145). Významnou roli zde hraje víra v nadpřirozeno, která je v dnešní době nahrazována tradicí (Vodáková, 2000).

Podle Clifforda Geertze je kultura *„historicky přenášený vzorec významů, který je ztělesněn v symbolech, a jako systém zděděných koncepcí vyjádřených v symbolických formách prostředky, jimiž lidé komunikují, udržují pro budoucnost a rozvíjejí své vědění o životě a postoj k němu“* (Budil, 2003, s. 18).

Symbol znamená znak, signál, jedná se o věc, obrazec, děj, gesto, zvuk, barvu, která má ještě jiný význam, než který konkrétně vyjadřuje. (Informace získané z přednášek sociální a kulturní antropologie 2006).

Subkultura

V rámci kultury dochází ke vzniku subkultury¹, která je bezprostředně prožívaná a mění se v návaznosti na podmínky společenství. Příkladem je například subkultura adolescentní mládeže, která často revoltuje proti hodnotám konzumní společnosti. Subkultura se tedy vyděluje z kultury svými zvláštními vzorci chování, jinými hodnotovými nastaveními, vlastními normami, čímž v konečném důsledku ovlivňuje kulturu. Mladí lidé často provozují rituály se všemi riziky jako protest proti snadné dostupnosti komerční kultury. Bojují i tím, že se chtějí odlišovat, provokovat (úprava zevnějšku, vlasů, líčení, barvy, zdobení těla, pearsing, hudba apod.). Tak vznikala hnutí hippies, punk, skinheads apod. a vznikají další včetně sektářství (Šrámková, 2003, s. 219).

Komunikační vztahy

Každá společnost je tvořena komunikačními vztahy, které na jejím území umožňují, kromě vztahů mezilidských, i vztahy směny, obchodu a komerce. V moderní době už není cesta technického pokroku a lidského vynalézání ritualizována. Věda je samostatným oborem, který již není ve svém tvůrčím procesu běžnou součástí života všech členů společenství.

Význam komunikace

Je zřejmé, že lidská komunikace má svůj nezastupitelný význam ve vývoji společnosti – kultury. Stejně jako více či méně intenzivní kontakty mezi jednotlivými kulturami nebo civilizacemi, putování kulturních vzorců a hmotných artefaktů, dálková obchodní výměna a míšení rozmanitých životních stylů, prožívá lidstvo prakticky od počátku historie (Informace získané z přednášek sociální a kulturní antropologie, 2006). Tento stálý

¹ Subkultura je soubor specifických norem, hodnot, vzorů chování a životního stylu charakterizující určitou skupinu v rámci širšího společenství (Vodáková, 2000, s. 90).

proces je dnes, právě díky moderním technologiím v komunikaci, ještě urychlen.

Komunikace – lidská řeč a sociální vazby – v určité fázi vývoje člověka, resp. v jeho raném věku, je důležitá pro jeho rozvoj. Člověk vytváří komunikaci a ta jej pak posouvá do nové roviny (Vybíral 2000).

Ze všech tvorů na zemi jedině člověk dovede vytvářet z určitého počtu fyziologických zvuků jejich nekonečné kombinace, dovede vypovídat o věcech nepřítomných v prostoru i čase (Murphy, 1999, s. 38). Tímto způsobem přenáší učení i tradice a naopak učení rozvíjí osobnost člověka a vede k získávání nových poznatků. Význam jednotlivých slov - symbolů - je dán „dohodou“ mezi lidmi. Tak tomu je i v prostředí virtuální komunikace, kde však také musí dojít k vypracování významových slovníků. Zatím se komunikace řídí jen dílčími klíči k vedení této komunikace, avšak i zde vznikají stále nové komunikační symboly (Wolf, 2004).

Komunikační prostředky

Vývoj mluvidel a vokálního traktu má za následek vývoj artikulované řeči a následně rozvoj myšlení a s tím související kulturní rozvoj (Soukup, 2004). Mluvená řeč se může též realizovat ve vizuálním kódu – symbolu – jako písmo nebo znaková řeč.

Informace se přenášejí také tradicí, její duchovní síla demonstrována v megalitech byla později přenášena a uchována pomocí písma – systému grafických znaků, které byly jednotné pro celé společenství. Písmo umožnilo dorozumívání na dálku a také rozvoj výrobních vztahů a tím společenský pokrok, zprostředkovalo poznání, udržovalo společenské uspořádání (Kéki, 1975).

Ještě před vynálezem písma existovaly dorozumívací značky sloužící k identifikaci lidí i chovaných zvířat. Při zapůjčování věcí sloužily vrubové

hůlky se znaky. Po jejich rozštípnutí si část nechal dlužník a část věřitel. Stejný systém hůlek sloužil i v pastevectví ve vztahu hospodář a pastýř v Anglii až do konce 19. století. „Mobilizační“ hůl se užívala například v Norsku v případě válečného stavu. U Maďarů v podobném případě znamenal krvavý meč vyhlášení války. Každý jistě slyšel také o uzlovém písmu, které používali Inkové. V Africe se ke komunikaci vytvářely řetězce z mušlí, u Indiánů se vyráběly tkané pásy. Ve středověkých městech měly domy svá znamení a vývěsní štíty, to byla jejich adresa. Ještě před těmito zmíněnými formami komunikace se lidé vyjadřovali formou malby na stěnách jeskyní. Později byly v jeskyních vytvářeny zjednodušené kresebné tvary, je možné, že se jedná o prvopočátky obrázkového paleolitického písma (piktografii). Znaky, které znázorňují např. děje, jsou písmem pojmovým (ideografií). Tyto znaky jsou natolik zjednodušené, že mohou vyjadřovat více pojmů, proto nemusí být přesné a všem pochopitelné. Více než 5 000 let je staré sumerské klínové písmo, jímž se pořizovaly záznamy na hliněné tabulky. Stejně staré jsou egyptské hieroglyfy mající obrázkový charakter. Postupem času dospěl vývoj k slovnímu písmu, později k hláskovému (Kéki, 1975).

Druh *Homo sapiens* je tedy nositelem kultury a jazyka – komunikace. Vzájemnou komunikací se člověk vymezuje jako individualita („já“) a též skupinově. Dozvídáme se kdo jsme, jací jsme, jaké je naše postavení mezi ostatními lidmi. Zkrátka získáváme totožnost. Lidé mají přirozený sklon se sdružovat a společenský kontakt je přirozenou potřebou každého člověka (Soukup, 2004).

Rituál

„... jde o soubor činností, které probíhají v předem stanovené posloupnosti za účelem orientovat magické nebo božské síly požadovaným směrem nebo k dosažení určitého cíle“ (Vodáková, 2000, s. 147).

Tím, že si člověk začal uvědomovat sám sebe, získal povědomost i o smrti. V podvědomí každého člověka hraje naše smrtelnost důležitou roli. Právě s popíráním definitivnosti smrti je spojena řada rituálů, a možná, že právě tento faktor hrál nejvýznamnější roli při vzniku rituálu vůbec. Rituály jsou spojeny s komunikací. Proto je ve své diplomové práci dávám do souvislostí.

Lidé stárnou, umírají, avšak jejich výtvoř „konzervují“ jejich ideje, pokračují dál v čase a s nimi i lidský odkaz (učení předků), proto člověk například budoval v době kamenné ohromné megalitické stavby, které měly uchovat tyto ideje pro jeho potomky.

Tabu jako prostředek komunikace

Tabu je chápáno jako *„předmět, místo, činnost nebo osoba, které se týká určitý zákaz, jenž, je-li porušen, vede k automatickému trestu, stanovenému magií nebo náboženstvím“* (Vodáková, 2000, s. 141).

Je pravděpodobné, že rituály často souvisely s „tabu“, která vycházejí z víry v nadpřirozeno a jsou také prazákladem norem – zákonů, uznávaných ve společenství. Právě přemíra tabu a s nimi spojeného obřadnictví vedla k rozdělení moci na duchovní a světskou (Freud, 1991).

Osobní moc v souvislosti s rituálem

V jednoduchých skupinách primitivních společenství neexistovala třída, často ani neměly vůdce. Větší skupiny, které čelily boji o přežití, o teritoria, již potřebovaly silnou osobnost ve svém čele. Tato osobnost mohla zasahovat do přerozdělování zdrojů, čímž rostla její moc. Postupem času docházelo k rozdílu mezi lidmi v jejich postavení a množství materiálních statků. Společnost se začala rozvrstvat na skupiny, kasty, třídy (Murphy, 1999).

Osobní moc jedince byla podpořena rituálním zaměřením společnosti (mýty, otázka lovu, úrody, života, smrti, boje, iniciační záležitosti, běžný život,...), jinak řečeno, kdo měl v rukou rituál, ten měl v rukou moc. Kolem náboženských center vznikala centra mocenská, pozdější státy.

Nástrojem k vládnutí i ovládnání byla tedy komunikace ve spojení s rituálem, jimiž byla demonstrována společná víra a předávány tradice. Toto společné sdílení bylo také nástrojem stability státu. To byl také důvod, proč na dobytém území byly obyvatelstvu vnucovány ideje i způsoby rituální komunikace dobyvatelů. Ta byla v tomto případě jak nástrojem, tak i cílem k ovládnutí území.

Na podporu státu byl vyvinut systém hodnot a přesvědčení, které dávaly vládnoucím právo vládnout. Byla to rituální komunikace, která šířila a posilovala toto přesvědčení.

Druhy rituálů

Ve své diplomové práci se věnuji komunikaci a rituálům, proto nyní přistoupím k rozdělení rituálů. Obecně se rituály dělí na :

- Přechodové
- Výroční
- Revitalizační
- Náboženské (Informace z přednášek sociální a kulturní antropologie, 2006)

Všechny rituály prolínají životem společnosti i jedince. Za zvláštní zmínku stojí rituály přechodové, které se vyskytují od pravěku po dnešní dobu. Tyto rituály se týkají přechodu států, skupin, jednotlivců do kvalitativně změněného stavu jejich existence.

Tyto rituály mají tři stádia – odloučení od stávajícího stavu, přechodové období (v primitivních společenstvích se toto stádium rovná nebytí – smrti) a poté následuje přijetí do nového stavu existence.

V minulosti byly tyto rituály prodchnuty posvátnou vírou v nadpřirozeno. V podstatě dodnes jsou takto v primitivních společenstvích chápány.

Rovněž v dnešní době jsou přechodové rituály spojeny s téměř každým životním krokem společenství, skupiny, jednotlivce, přinášejícím nové sociální začlenění nebo přechod do nové struktury společenského zřízení (narození, nástup do školy, promoce, svatba, nástup do zaměstnání, do důchodu, oslavy narozenin, smrt, revoluce aj.). Do lidského života se stále promítá řád přírody a vesmíru, i když my to už dávno nevnímáme a existenci rituality² si často ani neuvědomujeme (Gennep, 1997).

² Pojem „ritualita“ užívá Hana Babyrádová ve své knize „Rituál, umění a výchova“ (2002), kde tento termín v sobě zahrnuje všechny druhy rituálů.

2. Vliv komunikace a rituálu na společenské změny

V této kapitole diplomové práce se věnuji počátkům vzniku komunikace a jejímu působení za přítomnosti rituálu.

Počátek rituální komunikace

První formou komunikace byla forma neverbální – gesta, výraz tváře, smysl pro rytmické opakování, což postupně vedlo ke vzniku prvního kolektivně sdíleného modelu reality, zprostředkovaného nikoli jazykově, ale rituálně. Tak vznikly rituální praktiky, tance, hry a složitější technologie, což jsou složky, které jsou velmi významné i pro současnou civilizaci. Tímto způsobem pravděpodobně vznikl rituál, který měl často význam interpretace nějaké události (např. rituální tanec lovců, válečníků, apod.) a stal se tak nositelem kultury. *„Kultura má sice jako lidský produkt biologické základy, ale stává se autonomní sférou lidské existence s vlastními univerzálními zákonitostmi, získává nadbiologickou povahu a podrobuje jedině vnějšímu, tradicí a výchovou zprostředkovanému nátlaku“* (Budil, 2003, s. 268).

Animismus a podstata světa

Za zmínku stojí především animismus³ (myšlenkové a životní pochody jsou řízeny myslící duší), který je nejvíce spojen s magií a magie⁴ je spojena s rituálem. Lidstvo vytvořilo v průběhu své existence tři myšlenkové systémy (světové názory):

- animistický (mytologický)
- náboženský
- vědecký

Z těchto systémů právě animistický vysvětluje nejkompexněji podstatu světa (Vodáková, 2000, s.138).

³ Animismus je myšlenkový (filozofický) systém, podle kterého je každá věc řízena duchovní silou nebo duší (Vodáková, 2000, s. 138).

⁴ Magie znamená používání určitých zaklínadel, předmětů nebo činností, které by měly vést k žádaným výsledkům (Informace získané z přednášek sociální a kulturní antropologie, 2006).

Původní božstva domu se stávala božstvy celého klanu, kde šamani⁵ sloužili těm bohatým, kteří v sobě koncentrovali moc právě skrze tato božstva. Šamani, později kněží, zprostředkovávali styk s těmito božstvy. Zpočátku byly božstvy přírodní síly – Slunce, Měsíc, hvězdy, hromy, blesky. Rovněž zrození a smrt, kolem nichž se vyvinulo množství obřadů⁶, dotýkajících se každého příslušníka společenství, se zasloužily o zduchovnění lidského myšlení. Tento způsob myšlení se stal hybnou silou vývoje. Jak jinak si vysvětlit, že 2000 let lovci sběrači vztyčovali obrovské kameny – menhiry, které stavělo několik generací těchto lidí. Museli být vedeni velmi silnou myšlenkou a také museli být organizováni, bylo to dílem mnoha a mnoha lidí – celého společenství. Po generace vznikala obřadní – rituální místa – „chrámy“ symbolizující nové myšlenky, novou víru v nadpřirozeno (Eliade, 1995).

Rituál jako součást nových objevů a technologií

Každý významný krok, jakým bylo i objevování nových technologií, byl doprovázen obřadem, vznikaly nové druhy společenství, kde do popředí přicházeli vůdci movitých elitních rodů. Tito lidé měli prostředky na podporu řemesel a tím, že je podporovali, opět zpětně ještě více rostla jejich moc. Lidé se od sebe začali odlišovat oděvy šperky, materiály a barvami, dokonce i svými hroby. Tyto atributy se staly symboly identity a dokonce k nám do dnešní doby promlouvají. Dovedeme z archeologických nálezů vyčíst i vznikající duchovní pohled pravěkých lidí na svět. Čteme v jejich záznamech o násilí – v malbách na kamenech a v hrobech o jejich lovech, o rituálních obřadech kouzelníků.

Také výroba kovových nástrojů se odrazila v náboženské sféře tehdejší doby. Celý proces výroby kovů byl doprovázen různými rituály

⁵ Šaman je individuální praktik a jeho kontakt s nadpřirozenem je osobní a bezprostřední. Ke kontaktu používá stav zvaný trans (Informace získané z přednášek sociální a kulturní antropologie, 2006).

⁶ Pojem obřad sémanticky odpovídá pojmům rituál, ritus, ceremonie. Jde o soubor činností, které probíhají v předem stanovené posloupnosti za účelem orientovat magické nebo božské síly požadovaným směrem nebo k dosažení určitého cíle (Vodáková, 2000, s. 147).

a také tabu. Vedle šamanů a kouzelníků se staví kováři a hutníci. Jejich význam roste stejně jako jejich majetek. Jejich tvoření je navíc prochnuto magií. Z lůna Země berou rudu a tu ohněm přetvářejí v kov a nástroje. Tato magie je uznávána celým společenstvím (Wolf, 2004).

Hybnou silou evoluce kultury jsou tedy vynálezy a zdokonalování technologií, tedy růst schopností lidské společnosti koncentrovat a efektivně využívat své zdroje.

Vznik států a ritualita

Úroda, výtvořiny lidských rukou, lidé sami i jejich bohatství a zásoby vyžadovaly ochranu před nepřitelem. Tehdy vzrostl význam elity válečníků. S rostoucí populací bylo potřeba využívat větší území k uspokojování potřeb této populace, docházelo tedy ke stmelování lidí ať už dobrovolnému nebo násilnému až vznikaly národy a státy.

Velké územní celky byly spojeny osobou vůdce a také společnými bohy – rituální kulturou. Ta byla tmelícím prvkem každé tehdejší společnosti. Pomáhala udržovat bázeň, ale i kázeň. Ohromné nákladné obřady byly ukázkou nejen moci bohů, ale i moci kněží a vládnoucí vrstvy (Eliade, 1995). Z historie je známo, že mnohdy docházelo i k lidským obětem. Docházelo k nim i v Evropě, dokonce na našem území. Jak asi musela být velká moc božstva, které si žádalo lidské oběti? A jakou sílu musel mít takový rituál, aby byl společenstvím sdílen?

Postupem času na každém území utvořila určitá tradice, která jednotlivé kultury odlišovala. Tímto způsobem vznikaly jednotlivé národy, které se od sebe lišily nejen jazykem, ale i oděvem, zbraněmi, uctíváním jiných bohů a především rituály, které mají pro dnešek velkou výpovědní hodnotu a přivádějí nás ke zjištění úrovně komunikace těchto lidí mezi sebou i světem kolem, o jejich materiální i duchovní vyspělosti.

Kulty

„Kult je ritualizovaná vazba na posvátný objekt, která spočívá v ustáleném komplexu symbolů a verbálního i neverbálního chování doprovázeného většinou postoji uctívání, zbožňování, pokory, bázně“ (Vodáková, 2000, s. 153).

V neolitických kulturách existoval kult smrti i zrození, plodnosti, kulty přírody a přírodních sil – jevů jako jsou například hrom, blesk, vegetační období, oheň, ale i nebeských těles. Kolem těchto kultů se vyvinuly složité náboženské obřady. Na počátku byl tanec, procesí, zpěv a jiné zvuky, často se rytmicky opakující. Byly to první formy rituální komunikace mezi lidmi. Jsou tři roviny určující pravý rituál a to je vnímání, čin a sdílení. Protože při prožívání silného vnitřního pocitu z bezprostředně vykonaného rituálu nepotřebujeme řeč, je možné, že rituál zde byl ještě dříve, než schopnost mluvit.

Výchozí myšlenkou pro uctívání kultu bohů je to, že právě bohové jsou odpovědní za chod světa a mohou jej příznivě nebo také nepříznivě ovlivnit. Bytí člověka je tedy závislé na jejich vůli. Proto se vyvinuly obřady uctívání, prosby, vykoupení, doprovodné obřady při narození i úmrtí. Čím „menší“ (slabší) byl člověk, tím větší byl kult a tím více si žádal stále složitější rituály, dary, oběti, včetně oběti lidské, často spojené i s rituálním požíváním lidského masa (Eliade, 1995).

Pomocí božského kultu se daly ovládat masy lidí seskupených ve jménu uctívání téhož. Lidé si cenili těch, kteří „komunikovali“ s bohy i se zemřelými předky.

Z vrstvy mocných – vyvolených, stařešinů, se pak jednoho dne jeden prohlásil za přímého potomka bohů, aby tak byl uctíván a zbožštěn jako sám bůh žijící na zemi. Pomocí kultu boha v sobě jediná osoba soustředila všechnu moc, která byla násobena velkolepými obřady (rituály), které

lidem sdělovaly, kdo je pánem jejich životů, koho mají uctívat, komu být vděční, koho se bát, komu sloužit, v koho věřit...(Budil, 2003).

Z dřívějšího chaosu vzešel řád, který dal lidem král – bůh. Komunikační rituál, sloužící původně k uctívání sil přírody, smrti, života, Země, se stal mocenským nástrojem k ovládnutí i ovládnání – stal se státotvorným.

Místa pro rituál

Pro rituál byla budována zvláštní místa. Dříve to byly jeskyně, jámy, kopce nebo hory, potoky nebo stromy, ale později místa velkolepá (chrámy). I tyto stavby jsou druhem komunikace a jejich budování doprovázely rituály. Jak jinak si vysvětlit, že lidé dokázali vztyčovat mnohasettunové kamenné bloky a zvedat obrovské kamenné desky, než tak, že tito lidé byli vedeni silným náboženským přesvědčením při budování celých náboženských komplexů. Dnes si je mnozí vysvětlují tak, že to byla místa, kde se rozmlouvalo se zemřelými předky a bohy, jejich síla byla v těchto stavbách soustředěna. Byly to jejich nezničitelné pomníky, které měly zaručit trvalé rituální spojení s předky a bohy (Eliade, 1995).

Kolem posvátných míst vznikaly první osady – „města“. Lidé sem přicházeli zdaleka uctít bohy i své mrtvé a mnozí zůstávali nablízku. Tak se lidé začali sdružovat do větších a větších celků, až vznikl stát. Byl spojen osobou panovníka, tradicemi a vírou – praktikovanou obřady a rituály.

Rituál a moc

Rituální komunikace přispěla v určitém období k pokroku a povznesení lidského ducha od výhradně materiálního zaměření k duchovnímu. Způsob komunikace je tedy pro vývoj každé společnosti důležitý.

Rituálem jsou fixovány uznávané hodnoty společenství a jeho způsobu života. Velmi důležitá je osobní účast na obřadu. Pokud tomu tak není, je ceremoniál⁷ jednostranně v rukou jeho vykonavatele. Nemůže dojít k bezprostřední interakci mezi tím, kdo rituál provádí a tím, kdo je účastníkem. V dnešní moderní době je rituál často přenášen médii až k jeho příjemci a tak zde chybí možnost aktivní účasti na obřadu a na jeho ovlivnění, na možnosti, vnést do obřadu něco nového. Rituál má tedy takovou formu, jakou mu vtiskl jeho vykonavatel a která časem ustrne, protože není obohacována aktivní účastí členů společenství a časem pak již nemusí být odrazem vůle společenství. Může také docházet k tomu, že rituál je využit k sugestivnímu vnucování nových společenských norem, které jsou v zájmu vykonavatele rituálu (Augé, 1999).

⁷ Ceremoniál je blízký pojmem rituál, též ritus, obřad, jedná se o označení výrazného individuálního nebo kolektivního způsobu chování, který je standardizován, tj. založen na vnucených nebo tradičních pravidlech (Vodáková, 2000, s. 145).

3. Proměny způsobu komunikace

Ve diplomové práci se věnuji komunikaci a jejím proměnám, proto je tato kapitola zaměřena na nárůst moderních komunikačních technologií a změny ve způsobu komunikace.

Způsoby komunikace

Vlastní komunikace probíhá více způsoby. Může probíhat tváří v tvář, což je nejpřirozenější tradiční formou komunikace. Její podíl v moderním světě klesá a to má za následek odcizení, osamělost (Vybíral, 2000).

Dalším typem komunikace je komunikace pomocí písma, které je zaznamenáváno na nějaká média (keramika, papyrus, kůže, tkanina, papír, CD...), není spontánní, má však větší trvání v čase a dosah v prostoru. Jeho šířením vzrůstá význam gramotnosti (Kéki, 1975).

V moderním světě technického pokroku přibývají další formy komunikace prostřednictvím telegrafu, telefonu, vysílačky, dálnopisu, rozhlasu, televize a internetu, které umožňují masové působení na milióny lidí (Vybíral, 2000).

Nahrazování skutečnosti virtuální realitou

Při sledování televize nebo jiných médií vnímáme jen jimi zprostředkovaná fakta a uvažujeme o nich jako o skutečnosti. Jsou nám předkládána politiky, umělci a masmédií, která je vytvořila, udržují je při životě jako mýty a symboly, tvoří jejich popularitu, ale mohou je i zničit. Taková je moc novodobých komunikačních systémů.

Zvláštní význam v komunikaci mají osobní počítače, internet a další sítě, které vytvářejí zcela nový způsob lidské komunikace směřující ke globalizaci světa, ke komunikaci s lidmi celého světa bez cenzury a jiných omezení. Čím rozšířenější je tento způsob komunikace zvláště mezi

mladými lidmi, tím větší dopad na ně bude mít. Mládež, která je vystavena působení masmédií prostřednictvím komunikačních technologií se učí preferovat společenskou prestiž, podnikání, kariéru na úkor takových hodnot, jako jsou přátelství, rodina, životní partner. Všude, kam se podíváme, je preferována dravost, úspěšnost, finanční zajištění, život lidí na výsluní – celebrit (Jirák, Köpplová, 2003).

Cestou k vyrovnání se s dnešní realitou je rituál. Opravdový rituální komunikační zážitek je interakcí autonomních subjektů určený časem a místem. Je potřeba jej chránit a udržovat a tím udržovat i lidství v nás. Často se odcizujeme sami sobě – vlastním prožitkům a stylizujeme se do rolí, o nichž si myslíme, že je od nás vyžaduje moderní způsob života.

Fyzická izolace mládeže

Stále více dětí a mladých lidí tráví čas osamoceně u počítačových her a někteří z nich se mohou stát na počítači závislími. Interakce s počítačem ovlivňuje lidskou psychiku – především dětskou. Následkem pak může být omezená schopnost navázat a rozvíjet vztah, jeho formu a naplňovat jeho obsah (Jirák, Köpplová, 2003).

Přirozené prostředí je vytěsňováno prostředím mediálním a s rozvojem techniky i virtuální realitou. Byla to právě mládež, která se velkou měrou zasloužila o začlenění audiovizuální techniky do každodenních konzumních struktur chování. Přispělo k tomu zavedení tržní ekonomiky a komercializace kultury v dnešní společnosti.

V souvislosti se zvýšenou možností užívání těchto technik mládeží, došlo k poklesu tradičních mediálních aktivit, jako je četba knih, novin a časopisů, návštěva kina, poslech rozhlasu. Naopak je zaznamenán u mládeže rostoucí podíl takových volnočasových aktivit, jako je sledování televize, poslech hudby na elektronických nosičích a také roste obliba

počítačových her. Jedná se tedy o aktivity, kde víceméně účast druhého člověka není nutná a které mají vesměs pasivní charakter.

Můžeme říci, že vedle rodiny a školy, se televize stala třetím nejúčinnějším socializačním činitelem, proto je třeba věnovat velkou pozornost obsahu televizního vysílání (Sak, 2000).

Nástup informačních technologií má takový význam, že kvalitativně proměňuje lidskou civilizaci. Dnes již například není nezbytná fyzická účast při obřadu. V nedávné době vyšel v novinách článek, který pojednával o novince přicházející z Ameriky a měl název „Pohřeb online“, kde tamní krematoria nabízí přímý přenos pohřebních obřadů prostřednictvím internetu (Právo, 24. ledna 2009).

4. Jedinec, skupina a rituál

Ve diplomové práci se zabývám komunikací a rituálem, proto v této kapitole popíši rituály, které slouží k začlenění jedinců do skupin a společnosti.

*„Na veškeré dění pod sluncem je opravdu čas.
Je čas i na všechny rituální přerody,
na svatby a pohřby, promoce i odchody do penze.
Čas na výročí i na shledání.
Čas na východ i západ slunce,
čas na Měsíc i deště, čas na hvězdy.
Čas na první nadechnutí – „ach“ – a čas
na poslední vydechnutí – „och“.
Ale mezitím nastává ten nekonečný okamžik – čas
umýt nádobí a čas vyvenčit psa.“ (Fulghum, 1998, s. 237)*

Skupinové rituály

Rituálem se stává každá interakce mezi lidmi, která má sociální charakter, je to standardizované jednání, které se opakuje ve vymezeném čase a slouží zde jako stabilizátor chování (Vodáková, 2000, s. 145) .

Společnost je rozdělena na určité vrstvy a pro každou z nich platí jiná pravidla chování – ve společnosti, při náboženských obřadech, při svatbách, křtinách, pohřbech atd.

Jsou i profese mající své přesné pracovní postupy – racionalizaci, jimiž se řídí – obsluha strojů, práce chirurgů, chování státníků apod., kde jsou přesně stanoveny protokoly chování lidí k sobě v rámci této organizace, ale i mimo ni při zvláštních příležitostech. Zde však chybí víra v nadpřirozeno, která je nahrazena jinou hodnotou. Nejedná se tedy o rituál v pravém slova smyslu.

Zvláštní skupinou lidí, kteří zachovávají rituální komunikaci jsou věřící různých náboženství i náboženských sekt a podobných organizací. Také některé skupiny lidí mají mezi sebou „nepsaná“ pravidla chování. Každé chování skupiny lidí, které má svou pravidelnost a pravidla, jimiž se tito lidé dobrovolně řídí a jejich jednotlivé role jsou jasně identifikovatelné, je rituální komunikací (Informace z přednášek sociální a kulturní antropologie, 2006) .

Také publikum je kolektivním příjemcem nějakého sdělení, které je pro ně určeno. Co bylo dříve úkolem jedinců – vůdců, šamanů, náčelníků, králů, kněží, atd., dnes přebírají média. K úkolům médií (rozhlas, televize, tisk, internet,...) patří určitá kultivace publika. I zde dochází k vzájemné interakci. Sám činitel (médiem) nezpůsobí ve společnosti žádnou změnu bez toho, že by ochota k přijetí interpretovaného nevzešla zpětně z řad publika. Dříve měl na společenství vliv silný jedinec, dnes jsou to všudypřítomná média (Jiráček, Köpplová, 2003).

Osobní rituál

Osobní rituál je způsob upevňování postavení (role) člověka ve společnosti. Osobní rituály nás provázejí celým životem, kdy se může jednat o zdánlivě běžné situace, jakými jsou například každodenní činnosti, ale i nástup do první třídy, na střední nebo vysokou školu, oslava narozenin, fotografování, oslava křtu, vlastní modlitba, navazování vztahů, partnerský život, překonávání krizí apod. (Fulghum, 1998)

Každé chování člověka, které se opakuje je rituálem, k němuž náleží i příslušné symboly (slavnostní oděv, prsteny, květiny, insignie, svíčky, dárky, jídlo aj.). Často se tak děje za přítomnosti rituálních objektů (prostřená tabule, květiny, křtitelnice apod.) nebo určitých lidí, jejichž přítomnost je pro ten který rituál nevyhnutelná (oddávající úředník při svatbě, kněz dávající poslední pomazání umírajícímu, přátelé, s nimiž se scházíme každý třetí čtvrtek v měsíci v oblíbené cukrárně, atd....).

Každý jednotlivec tím, že je oprávněn zúčastnit se těchto rituálů se utvrzuje prostřednictvím sdružování se s ostatními o své vlastní ceně. Jedná se o osobní rituál seberealizace a integrace v určité skupině.

Každý člověk podvědomě usiluje o harmonii se sebou samým a s ostatními lidmi. Společensky uznávaný způsob komunikačních rituálů jej utvrzuje v přesvědčení, že si počíná správně. A toto je cílem celoživotního snažení každého z nás. Chceme být vzati na vědomí, chceme být respektováni. Osobní rituály posilují pocit bezpečí a jsou stabilizátory našeho života, jsou komunikací, kterou se identifikujeme se sebou samými a světem kolem nás. Vycházejí z naší historie, víry, z našich hodnot (Fulghum, 1998).

Dětské rituály

Zajímavé je také zamyšlení se nad potřebou rituálů během života dětí a to od kolébky do dospělosti. Důležitý je pro ně pravidelný režim – čas spánku, krmení, koupele, učení se zvládnání vyprazdňování atd. Zde má ritualizace života dítěte velmi pozitivní význam. Předmětem rituálu může být třeba věc, bez které dítě neusne, pohádka na dobrou noc, ukolébavka, vypravování apod (Kaufmannová-Huberová, 1998).

Později si děti samy vytvářejí vlastní rituály, jimiž vymezují svou osobnost nebo které jim pomáhají překonávat pro ně nepříznivé situace (např. pocity nejistoty, strachu, osamocení). Někdy děti chtějí stále znova slyšet tentýž příběh – pohádku, protože je v nich ukryto řešení jejich problému. Jakmile problém odezní, dítě samo od rituálu upustí (Kaufmannová-Huberová, 1996).

Citlivým obdobím ve vývoji dětské osobnosti je puberta se svými přechodovými rituály, které mají, nyní i později, podobný scénář. Jde o odpoutání (od dosavadního), potom nastává fáze přechodu (jakoby „nebytí“) a konečně opětné začlenění (do kvalitativně jiného). Tato období

bývají u dětí různě dlouhá. Někomu trvá např. fáze odpoutání se od autority rodičů déle, než jinému.

Jedná se o mnohdy náročný přechod od závislého dítěte v dospělého člověka. Zvláště u mládeže můžeme vidět inklinování k nekonvenční ritualizaci života, která se pro ni stává natolik významnou, že ji není radno přehlížet a to zvláště v procesu výchovy mladé generace (Kaufmannová-Huberová, 1998).

Úskalí současné komunikace mládeže

Dnešní mladá generace, víc než písmo – knihu, vnímá vizuální symboly – ikony (slavná modelka, popová zpěvačka, slavný hokejista,...). Často jsou i bez výběru přejímány tyto podněty, aniž by si mládež uvědomovala, že je to jednoduchý kýč, kterému však rozumí, ale který může být nečitelný pro starší generaci. Dnešní mladí lidé nedokáží často význam ikon popsat, ale podvědomě jim rozumí a také je používají. Tyto symboly se pak stávají součástí jejich vyjadřovacího jazyka. Do této komunikace patří také různá loga a značky (např. oděvů, výrobků, firem, atd.).

Mohou zde číhat úskalí v podobě různých závadových skupin mládeže (např. pouliční gangy, sekty), s nimiž by se mohl mladistvý identifikovat. Zde jim jsou nabídnuty takové rituály, které jim mohou ubližovat. Mladiství se k nim mohou přiklonit i proto, že jim pomáhají překonávat podvědomý nebo i vědomý strach a nejistotu, které potřebují zvládnout. Mnozí z nich se pro překonání těchto pocitů uchylují k intenzivní virtuální komunikaci, kde je nemusí trápit přímá odezva, jaké by se jim dostalo při komunikaci „tváří v tvář“ a tím získávají sebevědomí a upevňují vlastní pocit identifikace v prostředí virtuální komunikace (Kaufmannová-Huberová, 1998).

Nepravé rituály

Nové komunikační technologie jsou nositelem významných změn ve společnosti, jejich vliv na vývoj společnosti je nezastavitelný. Dnešní zkomercializované nepravé rituály (jako je reklama) působí na pocitovost člověka, nikoli na pravý cit. Zvláště pro děti jsou nebezpečné tím, že nevycházejí z původních archetypálních symbolů. Jsou schématické a dětské psychice spíše ubližují tím, že ochuzují dítě o něco, co vinou přetechnizovaného světa nikdy neprožije. Jakoby byla přeskočena dlouhá a významná kapitola v knize života, jejímž úkolem bylo připravit čtenáře na následné děje (Babyrádová, 2002).

Terapeutický účinek rituálu

Rituály pomáhají nejen dětem, ale i dospělým vyrovnávat se se životem a s tím, co přináší, ať už v negativním nebo i pozitivním smyslu. Používají se také při odborné terapii výchovných problémů (Kaufmannová-Huberová, 1998). Ritualita se tak stává východiskem, silou, která může být využívána nejen jedinci, ale i skupinami, ba i národy. Je známo, že rituály, které provádí více lidí mají velký efekt, který může mít pozitivní (terapeutické skupiny kuřáků, alkoholiků a lidí s problémy), ale i negativní význam (mohou např. být zneužity pro mocenské zájmy – totalitní režimy – ovládnutí mas).

Mládež a hledání identity

Identita je soubor vnějších i vnitřních znaků, kterými se jedinec vymezuje ve svém prostředí (Augé, 1999).

Významnou skupinou každé společnosti je mládež, která hledá svou identitu, vytváří své symboly, své vlastní vyjadřovací prostředky – vlastní způsob komunikace. Často se chybně identifikuje s vykonstruovanými schémata, která jsou jí vnucována novými médii a to rychlostí, která tlak na vědomí zvyšuje a mládež nemá zkušenosti ani čas prohlédnout manipulaci (Vybíral, 2000).

V současné době tedy hovoříme o krizi identity mládeže a dnešního člověka vůbec. Lidé jsou přetíženi civilizací, jejími vymoženostmi a jejími nároky. Zvláště ti starší „ztrácejí krok“ a schopnost identifikovat se s dnešním přetechnizovaným světem, který se řítí stále vpřed a vytváří vlastní systémy, vlastní symboly, vlastní jazyk, který zdaleka není všem lidem srozumitelný. To, co těmto lidem pomáhá přežít, jsou jejich zažitě rituály, které jsou jim srozumitelné, protože jsou přenášeny jejich vlastní historií, jimi se identifikují se svým „já“ a také se skupinou jim podobných lidí. Někteří z nich však nejsou schopni jakékoli identifikace v tomto novém prostředí a zůstávají v izolaci.

Samotáři a internet

Existují i takoví jedinci, kteří se skrývají za internetem, vypráví si, uvolňují se, ale zůstávají v anonymitě. V reálném světě však často tito lidé neumějí komunikovat a navazovat normální sociální vazby. Takový „samotář“ sedí u počítače, neřeší opravdové vztahy – kamarády, společnost, „není na nikom závislý, je svobodný“, sám si organizuje život. Zatímco ostatní kolem žijí normálně, mají vztahy, tito lidé mají vlastní „životní styl“ – nežení se, nev dávají, svobodně se rozhodují, že zůstanou sami. Tento životní styl se šíří především ve větších městech, kde se takto rozhoduje mnoho mladých lidí, pro které dát někomu cit, znamená vyčerpat svou energii zbytečně. Nehodlají hledat vztah, jen proto, aby nebyli sami. Nyní je větší možnost cestovat, vládne komerce, také lidé mají větší možnosti a tak chybí touha usadit se. Tito lidé obvykle hodně pracují, hodně komunikují a pak doma nemají již zájem o přechodné vztahy. Mají na sebe i na druhé vysoké nároky a je pro ně velmi těžké najít někoho, kdo vyhovuje jejich představám. Tento jev je důsledek nových forem komunikace ve společnosti zaměřené na výkon, efektivitu a racionalitu (Mucha, 2000).

5. Význam komunikace a vliv komunikačních technologií

V této kapitole diplomové práce popíši význam komunikace a rituality pro člověka. Také se budu zabývat kulturním kontextem komunikace a vlivu komunikačních technologií na život jednotlivce i společnosti.

„Lidská společnost je v podstatě síť vztahů mezi lidmi. Když si ji představíme jako rybářskou síť, pak uzly představují lidi a provázky či lana vztahy mezi nimi. Ale co to vlastně je, toto lanoví v lidském světě? Jedna odpověď je, že je to komunikace“ (Vybíral, 2000, s. 26).

Význam komunikace a rituality pro člověka

Slovo komunikace pochází z latinského „communicatio“, které znamená společné účastnění, sdílení nebo „communicare ve významu komunikovat.

Komunikační výměna je tedy jak sdělování, tak i sdílení. Sdělování hovoří spíše o způsobu, avšak sdílení o emočním náboji účastníků komunikace. Neznamená to, že všichni účastníci obsah sdělení bezvýhradně přijímají. Komunikaci ovlivňujeme i tak, jsme-li jí „pouze“ přítomni. Tedy my sami ovlivňujeme toho, s kým komunikujeme a on ovlivňuje nás. Děje se tak často pomocí symbolů – jazyka, gest, pohledů, mimiky, obrazů, zvuků apod. Je to tedy tak, že my jsme tvůrci komunikace, ale ona zároveň vytváří a přetváří nás a my proměnění komunikací, proměňujeme realitu kolem sebe (Vybíral, 2000).

Komunikací získáváme vztahy, přátelství, lásku, sdružujeme se. To znamená, že má význam osobní, pokud s námi někdo odmítne hovořit, cítíme ponížení, naopak, chtějí-li lidé s námi komunikovat, upevňuje to naše sebevědomí. Komunikací získáváme, upevňujeme nebo ztrácíme svou identitu.

Způsobem komunikace se stavíme do určité pozice v reálném světě, souzníme s určitou kulturou nebo se naopak stavíme konvencím na odpor. Lidé, jejichž způsob komunikace se liší, jsou nápadní. Mohou být obdivováni nebo zavrženi. Mnohdy na sebe chtějí jen upozornit, mnohdy si chtějí jen hrát, zažertovat si či se odreagovat (Vybíral, 2000).

Člověk je přímo existenciálně motivován ke komunikování ať už s druhými lidmi, sám se sebou, se svým nitrem, či s vyšší bytostí, jakou může být bůh (bohové), má zájem komunikovat, je to smysl života, cesta k harmonii, životnímu uspokojení z bytí, protože právě sdílení dává bytí smysl.

Abychom sdíleli své prožitky s druhými, užíváme různých druhů komunikace – hovoříme, píšeme, cítíme, komunikujeme beze slov, myslíme, vzpomínáme. Je důležité umět naslouchat a je důležité zažít ten pocit, kdy někdo naslouchá nám. To pomáhá udržovat naši psychiku a rozvíjí naši lidskou osobnost.

Komunikace jako nástroj moci

Komunikace se dá i zneužít k matení někoho nebo k využití pro vlastní cíle – ovládnutí lidí, uchvácení moci – k nadvládě skupin nebo jednotlivců. Komunikace je dobrým nástrojem i zbraní a hodně záleží na kontextu, v jakém je používána. Je velmi důležité: „S kým, kde, kdy, o čem, jak, proč, s jakým cílem a s jakým účinkem komunikujeme.“ Už v pravěku využívali šamani komunikace jako nástroje k upevnění svého postavení. Ten, kdo chce zapůsobit na druhé musí počítat s vnitřním kontextem (je tvořen všemi podněty z minulosti i přítomnosti, které nás informují o světě) těch, na které potřebuje zapůsobit.

Podstatnou roli v komunikaci (zvláště v rituální) hraje vnější kontext. Jedná se o kontext kulturních vzorců, návyků, předpisů, idolů, svátků, hodnot, tradice, módy a dalších vlivů (Vybíral, 2000).

Kulturní kontext komunikace

Kulturní kontext komunikace (kultura řeči, veřejného vyjadřování) má na člověka dlouhodobý vliv. Po určitém čase působení této kultury „vstřebáváme vstupy“ a produkujeme „výstupy“ adekvátní dané kultuře. U příslušníků větších společenských celků vznikají kulturní vzorce, k nimž patří ceremonie a rituály. Na základě těchto vzorců se určitým způsobem zdravíme, uzavíráme sňatky, pochováváme své mrtvé, oslavujeme, uctíváme boha. Někdy jsme tak ztotožněni s průběhem komunikace, že ani nevnímáme, co bylo řečeno (Augé, 1999).

Působení komunikačních médií na psychiku člověka

Naše základní komunikační východiska – myšlení a jazyk se navzájem podmiňují – jedno rozvíjí druhé. Různé druhy komunikačních médií (písmo, knihtisk, telegraf, telefon, fotografie, rozhlas, televize, internet apod.) mění strukturu komunikace a mají vliv na intelekt zúčastněných. Je možné, že účastník pouze televizního nebo elektronického komunikování se může po čase jevit méně inteligentní než čtenář knih.

Internet a zrychlení komunikace

Použití internetu je samo o sobě zprávou, má dopad na kvalitu řeči a myšlení. Dochází k ochuzování a zužování slovní zásoby, k zpragmatictění projevu (k používání anglikanismů, k roztěkanosti, k úsečnosti,...), což má dopad i na životní styl, ale také obráceně (Jiráček, Köpplová, 2003).

Přínosem internetu je snadná dostupnost informací, interaktivita při výměně zpráv a rychlost, s jakou lze zprostředkovat kontakt. Dnes už je těžké si představit, že by se někdo dobrovolně vzdal možnosti používat ke komunikaci e-mail, chat, blog, ICQ, zvláště, je-li jejich běžným uživatelem.

Dnes se takto odesílá stále více zpráv, ovšem jejich skladba je jiná. Tyto zprávy verbálně vyjadřují to, co by v přímém kontaktu tvář v tvář

vyjadřovala řeč těla – gesta, mimika. Rovněž rytmus komunikace se podstatně zrychlil a i to má následně vliv na lidskou psychiku.

Je známo, že stálí uživatelé internetu po určité době jeho užívání podstatně méně komunikovali v reálném světě, cítili se osamělejší, někdy až depresivní, ale po delším čase tyto projevy vymizely (Jirák, Köpplová, 2003).

Mnohým naopak tento způsob komunikace pomohl odložit zábrany a komunikační bloky, čímž překonali vlastní nesmělost a stud. Výhodou může být anonymita (identita komunikujícího je skryta), neviditelnost (nikdo mě nevidí, když tímto způsobem komunikuji), asynchronicita (mohu si věc rozmyslet, odložit ji). Člověk si může vytvářet nereálné světy, kde je nepodstatné, kým skutečně komunikující je. I tento aspekt pomáhá k většímu uvolnění až nevázanosti komunikujícího, k odreagování frustrací. Dokonce zde není potřeba hledět na morálku, účastník komunikace není identifikovatelný. Jen on sám se může nebo nemusí odhalovat. Díky této anonymitě nemusí pak komunikující nést žádnou odpovědnost za své chování v on-line komunikaci, tím pádem nemusí mít ani žádné výčitky svědomí. Komunikující může být jakoby rozštěpen, kdy jedna část osobnosti je z reálného světa, druhá z virtuálního (disociační stav), což může narušit jeho psychiku (Vybíral, 2000).

Výhody technické komunikace

K výhodám této komunikace patří to, že může být vedena s více lidmi najednou (hovoříme o vícečetné synchronní komunikaci).

Dnešní mládež v prostředí virtuální komunikace neřeší, například, respektování citlivých osobních údajů. Jsou v komunikaci bezprostřední. Informují ostatní o tom, co právě dělají, kam se zrovna chystají, kde budou za hodinu, kam a s kým půjdou, jak vypadají apod. Často je příjemcem jejich zpráv i 200 až 300 lidí, což je daleko více, než by bylo možné

v reálném životě. Protože se mládež identifikačně nikterak nechrání, mohou být jejich informace zneužitelné (např. pedofily apod.).

Toto je zcela jiná forma komunikace, než tomu bylo dříve. Při spěchu a rychlosti komunikace dochází až ke stavům jakéhosi transu – vzrušení, jakého dosahují při svých výkonech sportovci. Je zde navíc lákavá možnost hrát si se svou identitou, řešit více věcí najednou, být pohotový. Opět je při tom kladen vysoký nárok na psychiku uživatele a tím, že jsou oslovována jeho různá „já“ může dojít k prožitkům rozštěpení. Při nevídané rychlosti komunikace je u uživatele vyvoláváno napětí (Vybíral, 2000).

Nejprve byla internetová komunikace považována za povrchní, ale mnozí její uživatelé právě zde naplňují lidskou potřebu po sdružování se, mohou se svěřovat s nejintimnějšími záležitostmi a mohou být pravdiví jako nikdy. Zde ustupují do pozadí představy, „že to na mě někdo pozná, že nikoho nezajímám, že mě nikdo nemá rád.“ Zde dochází ke sdílení bolesti, strachu, zde je možno zažít pocit pochopení, přijetí, spolupatříčnosti a snad i jakési formy lásky.

Zjednodušení jazyka v rámci internetu

Při rychlé komunikační výměně v prostředí internetu dochází ke zjednodušení jazyka a k jeho záměrnému deformování. Internet, jako médium, si buduje svůj jazyk. Vznikají tzv. internetismy – např. zkratky vycházející z neformální angličtiny (ILY – I love you, ATB – All the best – v překladu všechno nejlepší, ASAP – as soon as possible – v překladu co nejdříve a další). Vedle těchto zkratk vzniká analogový žargon šifrování, který zpravidla má citový význam a slouží k okamžitému sdělování pocitů. Tyto internetové šifry se neustále vyvíjejí. Zřejmě vyvolají potřebu vzniku jejich „slovníku“, aby byly srozumitelné širokému okruhu uživatelů (Mucha, 2000).

Šíření komunikačních technologií

Dnes si už virtuální komunikace vydobyla své místo zvláště u mladých lidí a dále se rozvíjí, je dostupná po celém světě. Děti se jí učí ve školách, na úřadech se stala samozřejmostí. Je přítomna ve všech sférách lidského života.

Procesem komunikace se zapojujeme do společné kultury a průběžně ji tak spoluvytváříme – něco sdělujeme, požadujeme, nabízíme, budujeme vazby, jimiž je stmelováno celé společenství.

Krize identity

Moderní doba je dobou vědy a techniky, dobou virtuální komunikace a také dobou prosazování nových hodnot ve jménu racionalizace (blahobyt, peníze, moc, trh, aj.), na nichž je založena tržní společnost. Nové hodnotové systémy sebou zároveň přinášejí změny sociální struktury. Tradiční kulturní symboly jsou potlačovány a člověk žijící ve společenství zaměřeném na výkon, kde je vše zracionalizováno, nemá možnost projevit svou kreativitu. Stává se manipulovatelným. Protože je přirozenou potřebou člověka být ukotven v souladu se sebou samým i světem kolem sebe, identifikuje se v novém hodnotovém systému, který je mu nabízen, někdy i vnucován. Současná krize identity lidského jedince pramení z toho, že je jakoby v přechodovém rituálu - od tradičních hodnot se odloučil a s novými se ještě nestačil ztotožnit a tradiční symboly se stávají nečitelnými (Mucha, 2000, s. 146).

Stále však existují společenství lidí, která vyznávají stálé hodnotové systémy vycházející z dávných tradic a ukotvení těchto lidí v nich je pevné. Proto je zatím neuskutečnitelná idea globální civilizace s jednotnými kulturními vzorci a způsoby komunikace (Toffler, Tofflerová, 2002).

Kromě komunit, které udržují tradiční způsob života existují i jedinci, kteří nejsou schopni dostát novým nárokům moderního způsobu života a náporu nových průmyslových a komunikačních technologií, což je společensky diskvalifikuje. Tito lidé žijí v době, kdy tradiční hodnoty ztrácejí význam a nové nejsou dosud přijaty a tento fakt vede k jejich pocitu neuspokojení a ztráty smyslu života a rovněž často i k fyzické izolaci.

Závislost lidí na komunikačních technologiích

Svět je stále závislejší na informačních a komunikačních technologiích, proto se stále vymýšlejí systémy k ochraně těchto technologií proti jejich zneužití a proti „pirátství“. Na poli informačních technologií se vede válka, v níž bude vítězit ten, kdo bude mít intelektuální převahu a v souvislosti s ní bude i rychlejší a efektivnější, což jsou fenomény dnešního světa (Toffler, Tofflerová, 2002).

6. Komunikace a rituál v minulosti a dnes

V diplomové práci se zabývám komunikací a rituálem, proto se v této kapitole zaměřím na změny ve způsobu komunikace a proměny rituality, které s tím souvisí.

„Rituál a obřady doprovázející lidské události se vyvíjely velmi dlouho a mění se pořád, i když pomalu, velice pomalu...“

Rituály se mění v okamžiku, kdy nějaký obřad už nevyhovuje naší potřebě oslavit reálné současné podmínky. Rituály se mění, když svou niternou lidskou zkušenost můžeme vyjádřit autentičtěji. Zato se vůbec nemění ona potřeba a touha v nás. Proměna rituálů není nic nového.

K proměnám vždy docházelo, dochází k nim a vždycky k nim docházet bude. Jde o samou podstatu života, života věčně vznikajícího a proměnlivého“ (Fulghum, 1998, s. 131).

Komunikační rituály v minulosti

V dávné minulosti (ale i dnes) měla svůj význam neverbální komunikace. Lidé rozeznali podle oděvu, kdo patří k té či oné skupině. Poznali to také podle toho, že vyšší vrstvy společnosti měli barvená roucha, ale i těla, nosili ozdoby jako symboly své identity. Symbolem moci byla příroda a ten, kdo s ní dokázal hovořit tuto moc od ní přebíral a touto mocí ovládal myšlení ostatních členů společenství. Zpočátku to byli medicinmani, kouzelníci, šamani, později se z nich stala vrstva kněží. Svě sepjetí se silami přírody – s bohy, demonstrovali veřejně obřadním – rituálním způsobem. Rituál neoddelitelně patřil k životu všech členů společenství. V dobách, kdy lovce a sběrače nahrazovali válečníci, docházelo ke sjednocování stále větších územních celků. Společně sdílený rituál lidi stmeloval – měli stejnou víru, žili ve společenství na určitém území, potřebovali se navzájem, učili se a „byli vychovávaní“ rituálem.

Pozůstatky přechodových rituálů

S pozůstatky prastarých přechodových rituálů se setkáváme v pozměněné formě dodnes, aniž si uvědomujeme jejich původ a hlubší význam. Například při přechodu z jednoho území na druhé používáme dnes, namísto kmenových znaků svědčících o naší příslušnosti, cestovní doklady, které slouží k naší identifikaci. I takovou obyčejnou věc, jakou je například domovní práh provází rituální minulost. Práh našeho příbytku je přechodem mezi naším světem a světem vnějším. Dříve se pod práh zakopávaly ostatky lidí, zvířat, nádoby apod., které měly sloužit k ochraně příbytku. Práh se také potíral krví, veřeje vonnými látkami. Práh, veřeje, dveře chrání náš domov, naše teritorium a je přechodem mezi dvěma světy. V běžném životě to už ani nevnímáme, ale podvědomě to cítíme. „Svůj práh“ chráníme, zamykáme. Lidé, jejichž teritorium bylo narušeno, často pociťují trauma, těžko se s touto skutečností vyrovnávají. Je to nevídaný zásah narušující jejich vnitřní život. Vstoupit nezávan do domu jiného je prastaré tabu. Osobní teritorium je pod ochranou zákona. Toto je jen malý příklad toho, jak nás rituály provázejí po celý život, aniž si uvědomujeme, že jde o rituály.

Existují rituály společného jídla, rituály loučení, uvítání, dávání dáreků, pozdravu (např. podání ruky), křtu, sexuality aj., které v sobě nesou dávný hluboký význam (Gennep, 1997).

Proměny rituality

Dnes se funkce rituálů posunula od náboženské k politické, ekonomické, propagační a reklamní a do sféry strategického řízení konzumu. Vedle výkladu světa náboženskou ideologií je to dnes i politický prvek. Bylo tomu tak v minulosti a je tomu tak stále. V tom se podstata rituální komunikace nemění (Augé, 1999, s. 70).

V dnešní době se idoly stávají filmové hvězdy, sportovci, politici apod. (je to panteon uměle vytvořený a komerčně využívaný). Lidé tedy i dnes

potřebují své „modly“ – nyní však jako symboly úspěchu, s nimiž se potřebují ztotožnit. S prvky rituálů se například setkáváme u chování fanoušku při sportovních akcích, na koncertech hvězd popmusic apod. Rituální chování má prastarý původ, avšak během času se významově proměňuje působením společenských změn a následně chování lidí proměňuje společnost. Toto vzájemné působení je jakousi opakující se zákonitostí.

Novodobá ritualizace

Novodobá ritualizace využívá atributů rituálu, jako jsou rituální chování, místo, symbolika, mýty, sdílení. Přetvořené symboly se stávají nástroji moci a nadvlády. Jsou zneužity a byly zneužity i v minulosti například totalitními režimy a vždy tam, kde jde o uchopení moci nad druhými. Rodí se nová „ritualita“, která nevychází ze stejných zdrojů, jako ritualita tradiční. Tato nová ritualita je přesně promyšlená, nejedná se zde o propojení s přírodou a řádem vesmíru, o duchovní rozměr věcí, ale o předstírání takové hodnotové orientace, jakou autoři rituálu pro svůj cíl zrovna potřebují.

Právě politici využívají k prosazování svých cílů efektu ritualizace, který má ohromnou sílu působit na masy lidí. Tito lidé jsou manipulačními technikami (jsou například adresně osloveni) vtaženi do problému. Pro větší účinnost se skutečnosti mýticky symbolizují (ve formě předpovědí budoucnosti, demokracie, svobody, rovnosti, morálky, etiky,..), čímž je poukazováno na společnou minulost a sounáležitost všech. Důsledky takového rituálního aktu se dají matematicky předpovídat. Úspěšným politikem je ten, kdo umí dobře užívat nástrojů ritualizace, k čemuž využívá masmédií jako komunikačního prostředku. Ač zde nemusí být zastoupena víra v nadpřirozeno, existuje zde nová víra, která ji nahrazuje a tou je například víra v sociální jistoty, v reformy, v mír, ve vítězství pravdy apod. Lidé společně sdílejí tuto víru – ti fyzicky přítomní rituálnímu aktu, ale i ti, kteří tento akt sledují zprostředkovaně pomocí komunikačních

médií. Tak se může tato nová ritualita znovu, podobně jako v minulosti, stát státotvornou, ale v kvalitativně jiném smyslu (Augé, 1999).

Současná ritualita vychází z tradice a přežívá v podvědomí jednotlivce, společenství (slavení Vánoc, Nového roku, pojidání vánočního kapra, vánoční úklid aj.) a v základních hodnotách státnosti (státní vlajka, hymna, někde i Bůh a jejich rituální zacházení s nimi).

Dodnes se v různých náboženstvích setkáváme s ritualitou, která se odehrává v kolektivu věřících a jejím cílem je probouzet, upevňovat či proměňovat citění zúčastněných. Vychází z mýtů, které doprovázejí a vysvětlují rituál (osobní i skupinový). Tato ritualita vychází také z magie tedy z víry v nadpřirozené síly přírody. Dodnes přetrvávají pověry jako pozůstatky magie. Tyto pověry často souvisí s osobními rituály (např. uvidím černou kočku, udělám tři kroky zpět, abych neměla smůlu, apod.).

Působení nových komunikačních technologií

Od úsvitu lidských dějin dodnes přetrvává komunikace, která se vyvíjí, působí na nás a my na ni. Její nové formy vždy způsobily revoluční skok lidstva vpřed. Nikdo nemůže popřít význam řeči, psaného slova, knihtisku a nyní komunikačních technologií. Pokud někdy v daleké budoucnosti dojde ke globální ritualizaci prostřednictvím komunikačních technologií, pak nevyhnutelně dojde i ke změně celosvětového společenského klimatu, protože to bude znamenat sjednocení kulturních vzorců. Úvahy tohoto druhu jsou zatím předčasné a možná i utopické.

V minulosti, stejně jako dnes, ten, kdo vládne komunikací je zvýhodněn (ekonomicky, mocensky). Nástrojem k ovládnutí mas jsou dnes nepravé rituály, které využívají emocionální potenciál lidí k ovlivňování jejich rozhodování. Je zde rovněž využíváno vizuálních napodobenin skutečných obřadů s jejich prvky (Babyrádová, 2002). Ve virtuálním prostředí je potlačeno působení člověka. Informace „předkládá a třídí“

médium. Jakoby námi manipulovala uměle vytvořená inteligence, pokoušející se ovlivňovat pocity člověka. Nebezpečný je fakt, že člověk přestává rozeznávat „simulované“ a „skutečné“. Vlastně, proč bychom zkoumali realitu, když se nám nabízí její simulace a my si s ní můžeme dokonce hrát? (Jirák, Köpplová, 2003)

Dnes je jedinec odmala vystaven působení médií, jejich manipulaci a učí se sám manipulovat a tím ohrožuje tradiční formy chování a tradiční hodnoty.

Zrychlování komunikace vede k minimalizaci bezprostřední komunikace. Původní rituály jsou tříštěny ve virtuálním prostředí. Mizí sdělnost jazyka, ustálené symboly ztrácí svůj význam, mění se ve znaky, čímž se vytrácí jejich působivost (jejich magický význam mizí – ten, který odrážel základní vzorce lidské psychiky).

Rituál a tradiční symboly

Ritualizace není brzdou vývoje společnosti, je nadčasová a uchovává základní hodnoty kultury. Nevede k sociální izolaci, naopak, přivádí člověka k lidem ve sdílení jeho vizí, jeho hodnotového systému, jeho vlastní symboliky se symboly vzešlými ze zkušeností jeho předků a tím jej propojuje s lidským společenstvím.

Určité vykořenění, které člověk podvědomě cítí s nástupem obrovských změn ve způsobu života, které přináší moderní civilizace a které je zaviněno záměnou symbolů tradiční kultury za symboly nové, se projevuje i tak, že se člověk identifikuje ve virtuálním světě, kde se neobává, že neuspěje, nebo, že bude odmítnut, což může vést k jeho fyzické izolaci (Mucha, 2000, s. 21).

Změna symbolů

V dnešní moderní době jsou symboly nahrazovány přesnými znaky zaměřenými na efektivitu, jako „jediný smysl lidského jednání“. Pro různá řešení problémů jsou vypracovány plány racionálního jednání, jejichž cílem je efektivita a funkčnost.

Původní symbolika zůstává zachována v těch oblastech lidského života, které jsou neměnné. Avšak v důsledku moderního vědeckého myšlení symbolům hrozí, že i ony se během času budou měnit ve znaky⁸ užívané například také ve virtuální realitě. Takže i v těchto moderních komunikačních systémech se projevují kulturní symboly, které kromě toho, že zajišťují efektivitu jednání člověka, pomáhají při utváření nových sociálních systémů. Jinými slovy i dnes má komunikace (její symboly = znaky, jako součásti nové rituality) vliv na uspořádání společnosti a následně naopak společenské změny mění i způsoby komunikace (Mucha, 2000).

Přetrvávající symboly

Existuje mnoho kulturních symbolů, které se nedají „pouhým“ rozumem vysvětlit. Tyto symboly vycházejí z minulosti a tradice a dnešní moderní svět ztrácí schopnost jim plně rozumět a to tím více, čím více se člověk vzdaluje svým kořenům a namísto pocitovosti a intuitivního vnímání nastupují vědecké analýzy jevů, jejich rozbor na znaky, jako na nové „symboly“ moderní civilizace (znaky úspěšnosti, které jsou snadno rozpoznatelné).

Přesto kulturní symboly přetrvávají a jejich význam je nesmírný, jsou způsobem komunikace s naší minulostí a svou morálně-etickou hodnotou posilují sociální identitu (symboly domova, rodiny, vlasti, vztah k matce, k lidem apod.). Tyto symboly znovu ožívají a sílí, když se jedinec,

⁸ Znaky jsou grafická označení, která ukazují mimo sebe na něco, co označují, odkazují na vlastnosti a vztahy objektivní skutečnosti nebo vědomí. ...převádějí smyslovou zkušenost do roviny čistého myšlení (Mucha, 2000, s. 87).

společenství, národ, stát ocitnou ve společně sdílené krizové situaci. Symboly a symbolika jsou tedy nezničitelné a stále působí, byť mnohdy i skrytě.

Symboly jsou zneužívány například k reklamě a tím je zcela zamlžován jejich původní sdělovací smysl a dnešní člověk jim přestává rozumět. Symbol, původně vycházející z víry v posvátno a z rituality, se tak stává věcí – zbožím s „novou nálepkou“ (Augé, 1999).

Životní schémata a role masmédií

Postmoderní společnost nabízí taková životní schémata, která mají sloužit k uspokojování potřeb jedince a vykonstruované argumenty napomáhají odůvodnit jakoukoli cestu vedoucí k uspokojení těchto potřeb. Významnou roli v tomto procesu hrají masmédiá a moderní komunikační technologie, které vtahují lidi do pseudoreality vytvořených systémů, včetně virtuální reality a uzavřených světů, které jsou jejím prostřednictvím nabízeny nebo dokonce vnucovány (Jirák, Köpplová, 2003).

Zdánlivá svoboda jednotlivce

V běžném životě moderní společnosti je až absurdně proklamováno právo jednotlivce na ochranu jeho osobnosti, což vyhovuje přirozenému lidskému sklonu k individualismu a egoismu. Není potřeba tento individualismus skrývat, protože je pojmenován, je legitimní, vystupuje beze studu na povrch. Přitom však v lidském podvědomí existuje opačný pocit a to je morální povinnost k celku. Je tedy snaha po vytvoření takových kulturních vzorců, které budou stírat niterný rozpor mezi egoismem a potřebou obětování se pro celek. Mohlo by to vyznít tak, že se člověk osvobozuje, ale za tuto svobodu „platí nesvobodou“. Je spoutáván zákony tržní ekonomiky, vystavován tlaku komunikačních médií, nových technologií, vlastní touhou po úspěchu, osobní prosperitě, atd. Jeho svoboda je tedy zdánlivá, je „bombastickou náplastí“ na jeho odcizování se tradičním symbolům kultury, čemuž napomáhají i nové

způsoby a technologie komunikace a propracovaná systémová racionalizace lidského jednání - předpřipravené vzorce chování, které se opakováním podobají rituálům, avšak bez vnitřního duchovního náboje, který dává životu pocit smysluplného naplnění. Systémová racionalizace zastírá totalitní povahu moderních systémů, není v ní místo pro skutečné rozhodování lidského subjektu, aniž si to tento subjekt uvědomuje. Jeho způsob rozhodování je totiž už zakomponován v systému (Toffler, Tofflerová, 2002).

Nepřizpůsobiví jedinci ve společnosti

Někteří lidé stojí mimo společnost, nezařazují se do žádného z nabízených životních schémat (vzorců), ať už z jakéhokoli důvodu, například proto, že se se systémem neztotožňují nebo nejsou schopni se přizpůsobit. Tito lidé často hledají jiné „reality“ a utíkají do světa drog nebo se stávají členy sekt nebo utíkají do virtuální reality.

7. Komunikace, rituál a budoucnost

V této kapitole diplomové práce se zaměřím na novodobé formy komunikace a jejich možný vliv na budoucí vývoj společnosti.

Důsledky rozvoje moderních komunikačních technologií

Díky rozvoji komunikačních technologií bude docházet ke stírání hranic mezi národy. Protože je zde snaha o co nejmasovější uplatnění těchto technologií, musí být podněty značně zjednodušené, proto se mohou jevit až kýčovitě a otupující. Tomuto procesu ještě napomáhá digitalizace, která převedením jakékoliv informace do číselných kódů umožňuje její přenesení z jednoho světadílu na druhý. Zatím se ještě nedá přesně předvídat, kam se bude tato komunikace ubírat v budoucnu. Nám se sice jeví poměrně dostupná, ale ti, kteří se k ní dostanou, tvoří zatím jen zlomek světové populace.

Protože novým cílem lidského snažení je účelnost a efektivita, pak jsou ony obsahem nově vznikajících kulturních vzorců, které přináší racionalizace lidského poznání (vědy a rozumu) a které mají směřovat ke stále dokonalejší společnosti. Tato společnost se stále více odklání od tradičních duchovních hodnot, uznává uspokojování materiálních potřeb jedince.

Obava z fyzické izolace jedince

Vytratí se náš jazyk? Už nyní začínáme komunikovat přes počítač pomocí znaků a hesel, tedy beze slov. K tomu není potřebný přímý fyzický kontakt s druhým člověkem. Vzniká, jistě oprávněná, obava z toho, že lidé budou raději žít ve virtuální realitě a prožívat situace, které by v reálném životě nezažili. Tomuto předpokladu svědčí i fakt, že například stoupá obliba počítačových her, které se budou i nadále vyvíjet a jejich účastníci budou do nich stále rafinovaněji vstupovat.

V budoucnu možná izolace jedince povede ke změnám ve struktuře společnosti. Původní smysl duchovní rituální komunikace pomalu vymizí. Bude potřeba hledat jiné hodnoty – „bohy“ (Mucha, 2000).

Člověk však nesmí ztratit své kořeny, protože ty souvisí s podstatou jeho lidství, je důležité pěstovat fyzické kontakty mezi sebou, s přírodou, s věcmi kolem sebe, užívat řeč, hmat, čich, sluch, nikoliv umět ovládat jen klávesy přístrojů.

Komunikační rituály v minulosti měly svůj celospolečenský význam. Dnes je v tomto směru zdánlivá anarchie. Je to proto, že je mnoho způsobů komunikace, z nichž se často ritualita vytrácí nebo ji už nevnímáme. Má nový význam nebo jej teprve bude mít. Možná bude mít svůj základ ve fyzické izolaci jedinců ve společnosti, ale zároveň s takovou mírou svobody, která se nám dnes jeví až absurdní. Možná však, že právě vzájemná komunikace bude lidi držet pohromadě i přes jejich fyzickou izolaci. Pokud by se zcela vytratila ritualita z našeho života, z komunikace, mohlo by dojít k rozpadu všech hodnot, symboly a staré hodnotové systémy by ztratily svůj význam a buď by nastoupily nové, jinak by došlo k rozvratu sociálních struktur.

Fyzická izolace, při novodobém nástupu nových komunikačních technologií, se dotýká nejen některých jedinců nebo skupin, ale i určitých stránek života – lidského chování, jednání, myšlení. Není určující, ale existuje. Zatím se v masovém měřítku neprojevuje. Uživatelé virtuálních komunikací, především mladší ročníky, stále ještě stojí o tradiční komunikaci tváří v tvář. Avšak ani si neuvědomují, že při dalekosáhlých možnostech a četnosti kontaktů, které nabízí komunikační technologie, není pro ně zase tak nutné řešit komunikaci tváří v tvář. Je ale nepochybné, že komunikace a její způsob vždy měla, má a bude mít vliv na poměry ve společnosti, která se stává společností informační

a směřuje k digitálnímu věku (Sak, <http://www.lupa.cz/clanky/zpusob-vyuzivani-osobniho-pocitace-a-internetu/>).

Jako každá nová věc, má tento moderní způsob komunikace své odpůrce, kteří ji nepodporují, neužívají ji a nechtějí užívat. Drží se svých zažitých komunikačních stereotypů. Svým způsobem jsou tedy i oni izolováni od přetechnizovaného světa.

Komunikace má velký význam při přenášení lidských znalostí a umu z generace na generaci, tedy negenetickou cestou, což je u člověka ze všech tvorů na zemi ojedinělé. Dnes díky technologiím je přenášení znalostí komplexnější a globálnější. Tato „světovost“ je novým aspektem virtuální komunikace. Ta se dále vyvíjí a ovlivňuje své uživatele, kteří ovlivňují ji a tak se stává důležitým faktorem sociální a kulturní změny, protože komunikace byla vždy a je stále nositelkou kultury.

Tímto způsobem se člověk pokrokově rozvíjí, protože může snáze navazovat na znalosti svých předků. Dnes je možno i vyučovat studenty virtuálním způsobem a veškeré znalosti lidstva mohou být podobným způsobem ukládány.

Nové způsoby komunikace jsou novými kulturními prvky, které mají vliv na změny vzorců chování a tím způsobují změny v dané kultuře (Augé, 1999).

Dříve byl osobní kontakt pro zprostředkování kulturních vzorců nevyhnutelný, dnes, díky novodobým způsobům komunikace, osobní výměna informací není nutná.

Globalizace světa

Při globálním využívání virtuální komunikace může v budoucnu hrozit ztráta kulturní identity uživatelů (příp. národů). Je logickým předpokladem,

že může dojít ke vzniku jednotné kultury. To je však, podle mého názoru, otázkou daleké budoucnosti. V současné době na tuto možnost není svět připraven pro velké rozdíly v kulturních vzorcích a hodnotových žebříčcích etnických skupin a národů. Z dějin mohu uvést několik příkladů, kdy právě na zmíněných aspektech ztroskotaly veliké říše – Čingischánova říše, Habsburská monarchie, rozpad Sovětského svazu. Právě z tohoto pohledu se lze obávat i o osud Evropské unie, kde rozdíly v kulturních vzorcích a ekonomikách jsou natolik velké, že mohou vést k jejímu rozpadu. Každá taková struktura globálního významu by tedy měla být založena na občanských principech a nikoli na etnických. Věřím v myšlenku, že vývoj pokračuje ve spirálách, opakuje se, ale vždy je na kvalitativně vyšší úrovni. Proto si myslím, jestliže jednou přispěla významnou měrou rituální komunikace k takové přeměně společnosti, jako je vznik států, rozvoj zdrojů apod., pak tedy, bude-li zritualizován dnešní virtuální způsob komunikace v nejširším měřítku a na nejširší úrovni, tato skutečnost nutně přivodí velkou společenskou změnu – vznikne „Nový svět“ a „Nový řád“. Nejsem však schopna určit, jaký bude a kdy nastane. Závisí to na vyspělosti lidí, na vytvoření mechanismů bránících zneužití a ovládnutí komunikačních systémů. Také si však myslím, že velký význam budou mít i symboly a jejich obsahy, které bude nová společnost používat pro komunikaci (Toffler, Tofflerová, 2002).

Změny přinášející pokrok se mohou jevit jako novodobé a moderní, avšak lze říci, že se tak děje podle stále stejných vzorců. To, co se mění, jsou nové způsoby komunikace. Zatímco v minulosti bylo vnímání světa více idealistické – zduchovnělé, postupem času je zásluhou vědy stále více racionalizováno.

Nové vzorce jednání

Význam komunikace tkví v utváření nových vzorců jednání, nového obrazu světa, kde je komunikace natolik zracionalizovaná a tím i srozumitelná, čímž ještě více napomáhá společenskému pokroku,

protože je nastavena na výkon a efektivitu. Ve zracionalizované vysoce efektivní společnosti, kde je vše zpracováno do vytvořených vzorců chování, je však méně prostoru pro osobitost lidského jedince, který tak ztrácí možnost sám se rozhodovat. Vzniká paradoxní situace, kdy cílem pokroku je, kromě blaha člověka, také jeho svoboda. Systém však zároveň tuto svobodu omezuje a důsledkem tohoto stavu může být touha a snaha po návratu ke starým hodnotám (staré hodnoty – etika, morálka, lidská soudržnost, citové vazby, nové hodnoty – kariéra, peníze, moc) a symbolům těchto hodnot včetně rituality, která je doprovází, která dává životu smysl a navozuje pocit uspokojení (Mucha, 2000).

Vždy se změnami společensky uznávaných hodnot dochází zároveň ke „kultivaci“ člověka, který pak následně mění svět kolem sebe (Augé, 1999).

Komunikace, rituál a budoucnost

Rozum, cit a víra jsou základem lidské přirozenosti. Rozum je pragmatika, která se dnes, díky vědě a jím poznatkům, hodně uplatňuje. Cit a víra přetrvávají v podvědomí člověka, ač se svou „iracionalitou“ s rozumem neslučují, nicméně jsou stále nábojem rituality jak v minulosti, tak i dnes, protože rozum, cit a víra jsou nástroje, jimiž člověk rozumí světu (Babyrádová, 2002).

Jestliže ritualita má ve svém důsledku terapeutický účinek na jedince tím, že dává jeho životu řád a smysl a revitalizuje jeho emoční potenciál, pak je možné, že by mohla mít i vliv na ozdravení společnosti. Rituální komunikace posiluje lidské tvořivé síly na úkor přetechnizovaného světa a jeho racionalizace. Součástí toho všeho je i lidská touha začlenit se, patřit k lidem, nikoli přežívat mimo lidské společenství. V tom smyslu tedy rituální komunikace k sociální izolaci lidského jedince nevede, protože se zpravidla týká vztahů mezi lidmi, postavení jedince ve společenství, ztotožnění se s určitými idejemi a jejich sdílení s ostatními a to jsou

hodnoty, které vylučují sociální izolaci jedince. Ovšem dnešní formy technické komunikace nevyžadují fyzickou přítomnost osob na jednom společném místě. Vlivem komunikačních technologií tedy dochází k přeměně komunikačních rituálů, při nichž není nezbytná společná fyzická přítomnost účastníků (Babyrádová, 2002).

Existují obavy z pocitu ztráty lidské identity způsobené ztrátou tradičních kulturních symbolů, která je navíc umocňována možností lidského subjektu utvářet si ve virtuálním světě libovolný počet dalších existencí, k čemuž fyzicky nepotřebují další lidské subjekty. To podporuje myšlenku, že nový způsob komunikace za použití komunikačních technologií vede k fyzické izolaci lidského jedince. Význam komunikace je dnes obsahově zaměřen na „blaho jedince“ a jeho získání pro symboly moderní civilizace (výkonnost, prosperita, moc, peníze, zisk,...). Tyto nové symboly jsou stále více uznávány a stávají se součástí života člověka v dnešní moderní společnosti (Augé, 1999).

II. Dotazníkové šetření způsobů komunikace žáků na vybraných středních školách

Úkolem výzkumného šetření je zjistit, jaký způsob komunikace se prosazuje v současné době u žáků středních škol. V jaké míře používají komunikačních technologií, zda je v jejich způsobu komunikace patrná ritualita a jestli jimi užívaný druh komunikace může vést k fyzické izolaci.

Příprava a organizace výzkumného šetření

Jako zdroje informací mi posloužily dotazníky pro žáky a na zvýšení relevance výzkumu rozhovory se dvěma učiteli studentů maturitních oborů středních škol. Vytvořila jsem si seznam třinácti otázek pro řízený rozhovor s učiteli ke zjištění nárůstu a způsobu používání komunikačních technologií žáky a nakolik ovlivňují jejich život. Připravila jsem si dotazník pro žáky složený z dvaceti otázek se zaměřením na způsob a užívání moderních komunikačních technologií a jejich přínos pro žáky.

Žáci byli vybráni náhodně. Učitelé byli vybráni tak, že jednoho z nich znám osobně a druhý byl vybrán náhodně.

Jedna z vybraných škol je v místě mého bydliště a tedy jsem mohla snáze provést osobně zkušební test svého dotazníku pro žáky a poté provést vlastní výzkumné šetření. Jedná se o Střední zdravotnickou školu v Prostějově. Současně jsem kontaktovala učitele, který učí na Středním odborném učilišti lesnickém a rybářském, Bzenec - Přívoz a požádala jej o spolupráci a ten po řádném poučení předložil svým žákům mnou vypracovaný dotazník a sám mi následně odpověděl, na mnou vypracovaný seznam otázek. Školy, kde byl výzkum konán, jsou od sebe vzdáleny asi 100 km a tedy učitelé ani žáci se neznají.

Realizace výzkumného šetření

Po přípravách výzkumného šetření jsem přistoupila k jeho vlastní realizaci, která proběhla v průběhu měsíců říjen 2008 až leden 2009. Část dotazníků jsem zadávala žákům osobně na Střední zdravotnické škole

v Prostějově, a další část dotazníků byla žákům Středního odborného učiliště v Bzenci – Přívozu předložena prostřednictvím druhé osoby, kterou jsem patřičně instruovala. Všem žákům byl sdělen důvod výzkumu a bylo jim řečeno, že je výzkum anonymní a dobrovolný.

Provedla jsem také rozhovor s učiteli daných škol pro doplnění informací o zkoumaných jevech.

Charakteristika zkoumaného vzorku respondentů

Respondenti jsou žáci dvou vybraných středních škol ve věku 15 až 18 let. Byli vybráni náhodně, účel předloženého dotazníku jim byl vysvětlen a byli poučeni, že jejich spolupráce je anonymní a dobrovolná. Z následující tabulky vyplývá, že celkový počet dotázaných žáků byl 97, z toho 54 žáků ze Střední zdravotnické školy v Prostějově s převažujícím počtem dívek a 43 žáků ze Středního odborného učiliště lesnického a rybářského Bzenec – Přívoz s převažujícím počtem chlapců.

Tabulka č. 1: Charakteristika zkoumaného vzorku žáků

Počet žáků			
	Chlapci	Dívky	Celkem
SZŠ	5	49	54
SOU	39	4	43
Celkem	44	53	97

Metody výzkumného šetření

K výzkumnému šetření bylo využito dotazníku pro žáky vybraných středních škol ve věku od 15 do 18 let, který nabízel širší škálu možných odpovědí pro podrobnější analýzu zkoumané problematiky. Podle možností odpovědí v dotazníku se jednalo o kombinaci otevřených i uzavřených otázek (viz. Příloha č. 1).

K doplnění informací sloužil standardizovaný individuální rozhovor s učiteli, který proběhl podle předem připravených otázek.

V případě učitele ze Střední zdravotnické školy v Prostějově se jednalo o ženu s dvacetiletou praxí. V případě učitele ze Středního odborného učiliště Bzenec - Přívoz se jednalo o muže s praxí jeden rok.

Oba učitelé byli poučeni o tom, za jakým účelem je s nimi rozhovor veden, dále o anonymitě a dobrovolnosti. Oba projevíli ochotu spolupracovat. Rozhovory s oběma učiteli jsem provedla osobně. Rozhovor s učitelem A (SOU Bzenec – Přívoz) byl proveden mimo školu i jeho pracovní dobu, v prostějovské kavárně Národního domu, během rozhovoru jsem si dělala poznámky. Rozhovor s učitelem B (SZŠ Prostějov) byl proveden na půdě školy, ve sborovně, během času mezi vyučovacími hodinami a rovněž jsem si z tohoto rozhovoru dělala poznámky.

1. Vyhodnocení a analýza výzkumného šetření

Po ukončení výzkumného šetření jsem přistoupila k analýze a následnému vyhodnocení získaných informací od oslovených žáků a učitelů.

Návratnost dotazníků byla 100%. Z tabulky číslo 1 je patrné, že na Střední zdravotní škole v Prostějově početně převažovaly dívky, zatímco na Středním odborném učilišti lesnickém a rybářském početně převažovali chlapci. Z celkového počtu žáků bylo 45% chlapců a 55% dívek. Žáci byli ve věku od 15 do 18 let.

Poznámka: U některých otázek bylo možné označit více možností, proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy. K některým otázkám se mohli žáci sami vyjádřit. Vyjádření žáků jsou uvedena s případnými pravopisnými chybami tak, jak jsou zaznamenány v dotazníku.

Vyhodnocení otázky číslo 1:

Můj nejčastější způsob komunikace s lidmi je:

- a) převážně mobilem
- b) převážně telefonem
- c) převážně e-mailem
- d) převážně jsem pisatelem dopisů nebo vzkazů
- e) převážně upřednostňuji osobní jednání

Tabulka č. 2: Nejčastější způsob komunikace žáků

Nejčastější způsob komunikace				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Převážně mobilem	27	50%	12	28%
Převážně telefonem	1	2%	2	5%
Převážně e-mailem	1	2%	4	9%
Převážně pisatelem	2	4%	3	7%
Převážně osobní jednání	23	42%	22	51%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Z odpovědi na tuto otázku vyplynulo, že většina žáků Střední zdravotnické školy upřednostňuje komunikaci pomocí mobilního telefonu a to v 50% z počtu 54 žáků, zatímco na Středním odborném učilišti 51% z počtu 43 žáků dává přednost osobní komunikaci. Na druhém místě preferují žáci Střední zdravotnické školy v 42% osobní jednání, na Středním odborném učilišti naopak v 28% komunikaci mobilním telefonem. Na Střední zdravotnické škole pak komunikují pomocí telefonu 2% žáků, stejně tak pomocí e-mailu 2% žáků a pisatelem dopisů jsou 4%

žáků. Na Středním odborném učilišti komunikuje e-mailem 9%, pisatelem dopisů je 7% žáků a uživatelem telefonu je 5% žáků.

Vyhodnocení otázky číslo 2:

Na zvolené komunikaci oceňuji:

- a) rychlou komunikaci
- b) dostupnost kontaktovaných osob
- c) vlastní dostupnost pro kontaktující
- d) mohu se vyhnout osobnímu kontaktu
- e) lépe se mi zvolenou formou komunikuje
- f) jsem zvyklý(á) takto komunikovat

Tabulka č. 3: Ocenění technické komunikace žáky

Ocenění technické komunikace žáky				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Rychlost	33	61%	16	37%
Dostupnost osob	10	19%	14	33%
Vlastní dostupnost	3	6%	2	5%
Vyhnout se kontaktu	4	7%	0	0%
Lépe se komunikuje	17	31%	14	33%
Zvyk	25	46%	18	42%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky bylo možné označit více odpovědí současně. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy. U 61% žáků Střední zdravotnické školy je

oceňována u technické komunikace rychlost na druhém místě u 46% žáků se technický způsob komunikace stal zvykem, 31% žáků označilo možnost, že se jim komunikačními technologiemi lépe komunikuje, 19% žáků hodnotilo jako výhodu dostupnost jiných osob, v 6% vlastní dostupnost a 7% žáků vidí výhodu v možnosti vyhnout se kontaktu.

U 42% žáků Středního odborného učiliště byl technický způsob komunikace hodnocen jako zvyk. Na druhém místě oceňuje 37% žáků rychlost komunikace, u 33% žáků je to dostupnost jiných osob a 5% žáků oceňuje vlastní dostupnost. Lepše se žákům komunikuje pomocí komunikačních technologií ve 33%. K možnosti vyhnout se kontaktu se nevyjádřil žádný žák.

Vyhodnocení otázky číslo 3:

Jak dlouho užíváš technického způsobu komunikace?

- a) od.....let
- b) neuvžívám vůbec technického způsobu komunikace

Tabulka č. 4: Průměrná věková hranice počátku užívání komunikačních technologií

Průměrná věková hranice počátku užívání technické komunikace		
	SZŠ	SOU
Průměrný věk	10 let	10 let

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Hodnoty uvedené v této otázce dotazníku jsou průměrnými hodnotami. Technického způsobu komunikace užívají všichni žáci v průměru od 10 let na Střední zdravotnické škole i na Středním odborném učilišti. Možnost b) nebyla zatržena.

Vyhodnocení otázky číslo 4:

Technická komunikace mi usnadňuje kontakty:

- a) pracovní(školní)
- b) přátelské (kamarádi, spolužáci)
- c) osobní (rodiče, blízcí)

Tabulka č. 5: Druhy kontaktů usnadněné technickou komunikací

Druhy kontaktů usnadněné technickou komunikací				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Pracovní (školní)	12	22%	12	28%
Přátelské	49	91%	34	79%
Osobní	36	67%	23	53%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky bylo možné označit více odpovědí současně. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy. U 91% žáků na Střední zdravotnické škole usnadňuje technický způsob komunikace přátelské kontakty, na druhém místě u 67% žáků usnadňuje kontakty osobní a 22% žáků usnadňuje pracovní (školní) kontakty.

U 79% žáků Středního odborného učiliště usnadňuje technický způsob komunikace přátelské kontakty, na druhém u 53% žáků usnadňuje kontakty osobní a v 28% usnadňuje pracovní kontakty.

Vyhodnocení otázky číslo 5:

Umíš si představit život bez televize, mobilu, počítače, telefonu?

- a) byl by chudší
- b) byl by těžší
- c) byl by prázdnější
- d) docela dobře si umím takový život představit

Tabulka č. 6: Představa života bez komunikačních technologií

Představa života bez komunikačních technologií				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Byl by chudší	13	24%	14	33%
Byl by těžší	34	63%	21	49%
Byl by prázdnější	19	35%	8	19%
Reálná představa bez přístrojů	5	9%	9	21%
Nereálná představa bez přístrojů	3	6%	-	-

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky mohli žáci označit více možností odpovědí. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy. U 63% žáků na Střední zdravotnické škole by byl život bez komunikačních technologií těžší, u 35% žáků prázdnější, u 24% chudší. Jen 9% žáků si umí život bez komunikačních prostředků představit. 6% žáků připsalo, že si život bez komunikačních prostředků neumí vůbec představit.

Na Střeniém odborném učilišti uvedlo 49% žáků, že by byl život bez komunikačních technologií těžší, 33% žáků uvedlo, že by byl život chudší,

21% si umí život bez technické komunikace představit, 19% žáků označilo, že byl život prázdnější.

Vyhodnocení otázky číslo 6:

Kolik času denně v průměru strávíš?

- a) u televize.....hodin
- b) u počítače.....hodin
- c) s mobilem nebo telefonem.....hodin
- d) na internetu.....hodin
- e) netrávím vůbec takto čas

Tabulka č. 7: Průměrná doba trávená s komunikačními technologiemi

Průměrná doba trávená s komunikačními technologiemi		
	SZŠ	SOU
U televize	2 hod.	3 hod.
U počítače	3 hod.	4 hod.
S mobilem, telefonem	10 hod.	10 hod.
Na internetu	3 hod.	4 hod.
Takto netrávený čas	0	0

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky žáci obou škol vyplňovali počet hodin, které tráví s každou uváděnou komunikační technologií. Hodnoty u konkrétních bodů jsou průměrnými hodnotami. Na Střední zdravotnické škole tráví žáci průměrně 2 hodiny u televize, 3 hodiny u počítače, 10 hodin s mobilem nebo telefonem, 3 hodiny na internetu. Bod e) této otázky neoznačil žádný žák.

Na Středním odborném učilišti tráví žáci průměrně 3 hodiny u televize, 4 hodiny u počítače, 10 hodin s mobilem nebo telefonem, 4 hodiny na internetu. Bod e) této otázky neoznačil žádný žák.

Vyhodnocení otázky číslo 7:

Co ti tato komunikace přináší?

- a) uspokojení
- b) zábavu
- c) radost
- d) uklidnění
- e) ztráta času
- f) nic

Tabulka č. 8: Přínos technického způsobu komunikace pro žáky

Přínos technického způsobu komunikace pro žáky				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Uspokojení	16	30%	9	21%
Zábava	45	83%	33	77%
Radost	22	41%	15	35%
Uklidnění	23	43%	13	30%
Ztráta času	2	4%	0	0%
Nic	1	2%	2	5%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky mohli žáci označit více možností odpovědí. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu

žáků příslušné školy. Na Střední zdravotnické škole přináší 83% žáků technická komunikace zábavu, 43% žáků přináší uklidnění, 41% radost, 30% uspokojení. 4% žáků hodnotí používání technické komunikace jako ztrátu času a 2% žáků nepřináší tato komunikace nic.

Na Středním odborném učilišti přináší 77% žáků technická komunikace zábavu, 35% žáků přináší radost, 30% žáků přináší uklidnění, 21% žáků přináší uspokojení. 5% žáků označilo, že jim tato komunikace nepřináší nic a žádný žák tento způsob komunikace neoznačil jako ztrátu času.

Vyhodnocení otázky číslo 8:

Co ti na technickém způsobu komunikace vadí?

- a) ztráta času
- b) nic
- c) jiné (uveď příklad)

Tabulka č. 9: Co vadí žákům na technickém způsobu komunikace

Co vadí žákům na technickém způsobu komunikace				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Ztráta času	9	17%	7	16%
Nic	44	81%	32	75%
Jiné	1	2%	4	9%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Na Střední zdravotnické škole 81% žáků nevdí na technickém způsobu komunikace nic, 17% žáků ji uvedlo jako ztrátu času a 2% uvedli jinou možnost. Na Středním odborném učilišti 75% žáků nevdí na technickém způsobu komunikace nic, 16% žáků vadí ztráta času a 9% žáků označilo jiné důvody. U této otázky se někteří žáci vyjádřili, například: „Odvádí to pozornost od školních povinností“, „chtěl bych zkusit, jaké je to bez ní“, „při přílišném tukaní SMS mám strach z rakoviny palce“, „závislost“, „že ty lidi nemůžu vidět“.

Vyhodnocení otázky číslo 9:

Jaká komunikace má podle tebe budoucnost?

- a) technická
- b) osobní

Tabulka č. 10: Jaká komunikace má budoucnost

Jaká komunikace má budoucnost				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Technická	42	78%	20	46%
Osobní	6	11%	14	33%
Neví	6	11%	9	21%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Podle 78% žáků Střední zdravotnické školy má budoucnost technický způsob komunikace, podle 11% žáků má budoucnost osobní komunikace a 11% žáků nezatrhl žádnou možnost, pouze připsalo, že neví, jaký způsob komunikace má budoucnost.

Podle 46% žáků Středního odborného učiliště má budoucnost technický způsob komunikace a podle 33% žáků má budoucnost osobní způsob komunikace, 21% žáků uvedlo, že neví, jaký způsob komunikace má budoucnost.

Vyhodnocení otázky číslo 10:

Máš běžně k dispozici:

- a) televiziod.....let
- b) mobil.....od.....let
- c) počítač.....od.....let

Tabulka č. 11: Možnost běžného disponování s komunikačními technologiemi a věková hranice

Možnost běžného disponování s komunikačními technologiemi a věková hranice		
	SZŠ	SOU
Televize	2,5 let	3,5 let
Mobil	10,5 let	10,5 let
Počítač	10,5 let	10 let

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Všichni žáci běžně disponují komunikačními technologiemi. Na Střední zdravotnické škole uvádějí žáci běžné užívání televize od 2,5 let, mobilu od 10,5 let, počítače od 10,5 let.

Na Středním odborném učilišti uvádějí žáci běžné užívání televize od 3,5 let, mobilu od 10,5 let, počítače od 10 let.

Hodnoty uváděné v tabulce jsou hodnotami průměrnými.

Vyhodnocení otázky číslo 11:

Znáš více lidí, kteří tyto věci k dispozici mají, než těch, kteří je nemají?

- a) ano
- b) ne

Tabulka č. 12: V okolí žáka má více lidí běžně k dispozici komunikační technologie

V okolí žáka má více lidí běžně k dispozici komunikační technologie				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Ano	54	100%	41	95%
Ne	0	0%	2	5%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Na Střední zdravotnické škole uvedlo 100% žáků, že v jejich okolí převládají lidé, kteří mají běžně k dispozici komunikační technologie a nevědí o nikom, kdo by tyto technologie k dispozici neměl.

Na Středním odborném učilišti uvedlo 95% žáků, že v jejich okolí převládají lidé, kteří mají běžně k dispozici komunikační technologie a 5% žáků uvedlo, že v jejich okolí převládají ti, kteří tyto technologie běžně k dispozici nemají.

Vyhodnocení otázky číslo 12:

Jsou ve tvém životě situace, kdy saháš k technické komunikaci pravidelně ?

- a) ano (uved' konkrétně)
- b) ne

Tabulka č. 13: Pravidelnost používání technického způsobu komunikace žáky

Pravidelnost používání technického způsobu komunikace žáky				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Ano	40	74%	31	72%
Ne	14	26%	12	28%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Na Střední zdravotnické škole používá technický způsob komunikace pravidelně 74% žáků a 26% žáků nepravidelně. Na Střeniém odborném učilišti používá technický způsob komunikace pravidelně 72% žáků a 28% žáků nepravidelně.

Situace kdy žáci obou škol bez podstatných rozdílů užívají technické komunikace pravidelně jsou, jak sami uvádějí: „s rodiči, přáteli, přítelem“, „když zapomenu na jaké stránce byl úkol“, „při nutkání někomu něco sdělit“, „při plnění D. Ú.“, „práce do školy“, „nedostatek času, když sháním na netu věci do školy“, „k domluvě s přáteli“, „ve tři hodiny prozváním kamarádku“, „problém s něčím nebo otázky na někoho konkrétního“, „když se chci pobavit, pokecat si s kámošema“, „aktuality, počasí, zprávy, TV program“, „když mi ujede autobus“, „skoro pořád, potřebuju se bavit s přáteli“, „potřeba rychlého šíření zprávy“, „když se s danou osobou nemůžu setkat osobně (není čas), jsme od sebe daleko“, „když právě nemůžu s těmi lidmi mluvit osobně“, „kontaktování přátel – domluva schůzek a srazů“, „k rychlému domluvení s přáteli“, „když dojedu k intru“, „referát“.

Někteří z žáků přímo specifikovali technologii, kterou k těmto kontaktům užívají a sice: „SMS, mobil, PC, ICQ, email, internet, telefon.“ Vyskytli se i odpovědi, které uváděli, kdy žáci sahají k pravidelné komunikaci a sice: „po škole, doma“, „večer na ICQ od 20:00-22:00.“

Vyhodnocení otázky číslo 13:

Jak často saháš k technické komunikaci ?

- a)krát denně
- b)krát týdně
- c)krát měsíčně
- d) to se nedá ani spočítat, neumím si život bez technické komunikace ani představit
- e) vůbec techniku nepoužívám, komunikuji výhradně osobně

Tabulka č. 14: Četnost používání technické komunikace

Četnost používání technické komunikace						
	SZŠ			SOU		
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Průměrný počet	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU	Průměrný počet
Denně	14	26%	5krát	10	23%	4krát
Týdně	11	20%	4krát	12	28%	4krát
Měsíčně	6	11%	6krát	6	14%	4krát
Nedá se spočítat	23	43%	-	15	35%	-
Jen osobně	0	0%	-	0	0%	-

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky 43% žáků Střední zdravotnické školy označilo možnost, že se nedá spočítat, kolikrát sahají k technické komunikaci. 57% žáků uvedlo kolikrát denně, týdně, měsíčně sahají k technické komunikaci.

Na Středním odborném učilišti označilo 35% žáků možnost, že se nedá ani spočítat, kolikrát sahají k technické komunikaci. 65% žáků uvedlo kolikrát sahají k technické komunikaci denně, týdně, měsíčně. Výsledné hodnoty v tabulce jsou hodnotami průměrnými

Vyhodnocení otázky číslo 14:

O čem se nejčastěji bavíte nebo si vyprávíte s kamarády ?

- a) vlastní zážitky
- b) reprodukované zážitky jiných
- c) o filmu, o televizním programu
- d) o škole
- e) o vztazích
- f) vtipy
- g) jiné (uved' příklad)

Tabulka č. 15: Témata komunikace s kamarády

Témata komunikace s kamarády				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Vlastní zážitky	48	89%	33	77%
Zážitky jiných lidí	19	35%	11	26%
Film, TV	23	43%	11	26%
Škola	30	56%	22	51%
Vztahy	44	81%	27	63%

Vtipy	18	33%	15	35%
Jiné	17	31%	17	40%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky mohli žáci označit více možností odpovědí. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy. Na Střední zdravotnické škole jsou hlavním komunikačním tématem u 89% žáků vlastní zážitky, na druhém místě u 81% žáků jsou vztahy, na třetím místě u 56% žáků škola a dalších místech film, zážitky jiných lidí, vtipy a jiné.

Na Středním odborném učilišti jsou hlavním komunikačním tématem u 77% žáků také vlastní zážitky, následně u 63% žáků vztahy, u 51% žáků je tématem škola a na dalších místech jsou témata jiná, zážitky jiných lidí, vtipy, televize a film.

Další příklady, které uvedli žáci obou škol jsou: „Sex, drogy, alkohol“, „o rodině“, „sex“, „holky“, „co nás napadne“, „o problémech“, „o všem“, „o kostele, o jídle, o kalbách“, „co bylo a co bude“, „o kostele, o andělíčcích, o sexu, který jsme ještě neměli“, „co nového atd.“, „o problémech s přáteli“.

Vyhodnocení otázky číslo 15:

Kde se nejčastěji s kamarády setkáváte k rozhovoru ?

- a) ve škole
- b) doma
- c) na internetu
- d) v partě
- e) jinde, jinak a kde.....

Tabulka č. 16: Hlavní místa ke komunikaci s kamarády

Hlavní místa ke komunikaci s kamarády				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Škola	41	76%	27	63%
Doma	34	63%	21	49%
Internet	25	46%	16	37%
Parta	32	59%	27	63%
Jinde	16	30%	17	40%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky mohli žáci označit více možností odpovědí. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy. Na Střední zdravotnické škole se 76% žáků setkává ke komunikaci nejčastěji ve škole, 63% žáků označilo domov, 59% označilo partu, dále 46% žáků označilo jako místo komunikace internet, a 30% uvedlo i jinde.

Na Středním odborném učilišti se 63% žáků setkává nejčastěji ke komunikaci ve škole a stejné procento žáků i v partě, 49% žáků označilo domov jako místo ke komunikaci, 40% žáků komunikuje jinde, 37% se setkává ke komunikaci na internetu.

Jako příklady setkávání na jiných místech uváděli žáci obou škol: „Na diskotéce“, „kavárna“, „s kamarádama, venku“, „všude možně“, „u kamarádek, když jdeme spolu někam“, „všude ve škole, doma, v partě na netu“, „FIESTA, SIMETRIX, chata“, „v kostele“, „bary, disco, zábavy“, „na internátě“, „na ICQ, discotéce, hospodě“, „v hospodě, na fotbale,

na hokeji“, „na WC, ICQ, chat“, „na veřejných WC, na ICQ, SKYPE, QIP, MIRANDA“, „venku“, „tréning, fotbal“, „podle situace a o jakou konverzaci jde“, „prostě všude“.

Vyhodnocení otázky číslo 16:

Máte „vlastní komunikační jazyk“?

- a) oslovení
- b) průběh hovoru
- c) slova srozumitelná jen pro určitou skupinu (uved' příklad)
- d) ne

Tabulka č. 17: Komunikační jazyk žáků

Komunikační jazyk žáků				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Oslovení	17	31%	14	33%
Průběh hovoru	11	20%	3	7%
Vlastní slova	11	20%	14	33%
Ne	24	44%	18	42%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky mohli žáci označit více možností odpovědí. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy. Žáci Střední zdravotnické školy ve 44% uvedli, že vlastní komunikační jazyk nemají. 31% žáků uvedlo, že používají vlastní oslovení 20% žáků má ustálený průběh hovoru a také slova srozumitelná jen v určité skupině.

Na Střném odborném učilišti uvedlo 42% žáků, že nemají vlastní komunikační jazyk. Oslovení a vlastní slova používá 33% žáků a 7% žáků má ustálený průběh hovoru.

Jako příklady slov srozumitelných jen v určité skupině uvedli žáci obou škol: „Tak přezdívky, třeba z přímení“, „chas peckas, jaga baba kere čučí chandel vako...“, „přezdívky – Šiša, Tučis, Kux, Máslo...“, „LESBOO“, „někdy, jak s kým“, „couro, babo, prcino“, „zlato, беру, бrouku, mrdko, láska, miláčku“, „PUSINKO, BERUNKO“, „DŽINÁO“.

Vyhodnocení otázky číslo 17:

Komunikační kontakt:

- a) má určitý řád (stejný nebo podobný scénář)
- b) je nahodilý (nemá žádný řád)

Tabulka č. 18: Komunikační kontakt

Komunikační kontakt				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Má řád	1	2%	4	9%
Je nahodilý	53	98%	39	91%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Na Střední zdravotnické škole 68% žáků označilo komunikační kontakt jako nahodilý a 2% žáků uvedla, že má komunikační kontakt pravidla.

Na Středním odborném učilišti 91% žáků označilo komunikační kontakt jako nahodilý a 9% procent žáků uvedlo, že komunikační kontakt má pravidla.

Vyhodnocení otázky číslo 18:

Kde má nejčastěji rozhovor řád (pravidla)?

- a) doma
- b) ve škole
- c) v partě
- d) s kamarádem (kamarádkou)
- e) popiš stručně průběh takové komunikace

Tabulka č. 19: Kde má rozhovor pravidla

Kde má rozhovor pravidla				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Doma	23	43%	16	37%
Ve škole	41	76%	34	79%
V partě	2	4%	8	19%
S kamarádem	2	4%	8	19%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky mohli žáci označit více možností odpovědí. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy.

Určitá pravidla hovoru existují podle 76% žáků Střední zdravotnické školy ve škole a podle 43% žáků také doma. U 4% žáků má rozhovor pravidla v partě a s kamarádem.

Na Středním odborném učilišti má podle 79% žáků rozhovor pravidla ve škole, u 37% žáků doma a u 19% žáků má rozhovor pravidla v partě a také s kamarádem.

Žáci obou škol se vyjádřili i k průběhu rozhovoru: „DOMA: pozdrav, řeknu co bylo ve škole, co je na papu atd...“, „pozdrav, společné zopakování minulé látky, vysvětlení učiva + dotazy, rozloučení“, „bavíme se o konkrétní věci a vyjadřujeme se pouze k ní“, „s učitelem“, „s učitelkou“, „v ředitelně“, „ve škole říkám jen určité věci“, „mlčím, rodiče mluví“,

„A: čau“

„B: zdárek“

„A: jak je?“

„B: dobrý co ty?“

„A: ...“

.....

„oslovení: ahoj, dobrý den“

„zpráva“

„odpověď“

„pozdrav“

Vyhodnocení otázky číslo 19:

Kde je nejčastěji průběh rozhovoru nahodilý (nemá řád, je bez pravidel) ?

- a) doma
- b) ve škole
- c) v partě
- d) s kamarádem (kamarádkou)
- e) popiš stručně průběh takové komunikace

Tabulka č. 20: Kde nemá rozhovor pravidla

Kde nemá rozhovor pravidla				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Doma	18	33%	9	21%
Ve škole	8	15%	3	7%
V partě	37	69%	24	56%
S kamarádem	42	78%	28	65%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

U této otázky mohli žáci označit více možností odpovědí. Proto jsem hodnotila každý bod otázky samostatně, vzhledem k celkovému počtu žáků příslušné školy.

Podle 78% žáků Střední zdravotnické školy nemá hovor pravidla při rozhovoru s kamarádem, kamarádkou na druhém místě 69% žáků uvedlo partu, 33% žáků uvedlo domov a 15% školu, jako místo, kde nemá rozhovor pravidla.

Na Středním odborném učilišti uvedlo 65% žáků, že nemá pravidla rozhovor s kamarádem, 56% žáků uvedlo partu, 21% doma, 7% žáků uvedlo, že rozhovor nemá pravidla ve škole.

Jen několik žáků obou škol se vyjádřilo navíc, například: „to nestojí za to!!!“, „nemáme o čem mluvit a plácáme nesmysly“, „radši ne“, „s kamarádkou se bavím o všem“, „bavíme se o čem chceme, co nás napadne, na co si vzpomeneme, to hned řekneme – klidně si i skáčeme do řeči“.

Vyhodnocení otázky číslo 20:

Při rozhovoru se pravidelně střídáte v mluvení ?

- a) ano
- b) ne
- c) někdy
- d) mluví jen jeden

Tabulka č. 21: Pravidelné střídání při rozhovoru

Pravidelné střídání při rozhovoru				
	SZŠ		SOU	
	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
Ano	28	52%	34	79%
Ne	5	9%	1	2%
Někdy	19	35%	8	19%
Mluví jen jeden	2	4%	0	0%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Podle 52% žáků Střední zdravotnické školy se při rozhovoru s druhou osobou v mluvení střídají, někdy je tomu tak u 35% žáků, 9% žáků se při rozhovoru nestřídá, u 4% žáků mluví jen jeden.

Podle 79% žáků Středního odborného učiliště se při rozhovoru s druhou osobou v mluvení střídají, někdy je tomu tak u 19% žáků, 2% žáků se při rozhovoru nestřídá. Nikdo neoznačil možnost, že mluví jen jeden.

Někteří žáci obou škol k otázce navíc uvedli: „Každý si mele svoje“, „já nikoho nepustím ke slovu“, „mluvím jen já“, „mluví všichni dohromady“, „podle toho, kdo má co říct“.

Shrnutí poznatků z dotazníkového šetření

Předkládaná tabulka č. 22 shrnuje hlavní výsledky dotazníkového šetření s důrazem na nejvyšší procentuální shodu názorů žáků obou škol.

Tabulka č. 22: Názorová shoda žáků

Názorová shoda žáků						
			SZŠ		SOU	
Otázka č.	Název otázky	Položka otázky	Počet odpovědí z počtu žáků SZŠ	% odpovědí z počtu žáků SZŠ	Počet odpovědí z počtu žáků SOU	% odpovědí z počtu žáků SOU
4	Uspadnění kontaktů	b) přátelské	49	91%	34	79%
5	Život bez technol.	b) těžší	34	63%	21	49%
6	Denně trávím s	c) mobilem	Průměrně 10 hodin		Průměrně 10 hodin	
7	Přínos komunikace	b) zábava	45	83%	33	77%
8	Co vadí na tech. k.	b) nic	44	81%	32	75%
9	Budoucnost komunikace	a) technická	42	78%	20	46%
10	Běžně k dispozici	b) mobil	Průměrně od 10,5 let		Průměrně od 10,5 let	
11	Znám více lidí, co mají technol.	a) ano	54	100%	40	93%
12	Pravidelně saháš k tech, k.	a) ano	40	74%	31	72%
13	Často saháš k tech. k.	d) nedá se to spočítat	23	43%	15	35%
14	Téma hovoru	a) vlastní zážitky	48	89%	33	77%

15	Místo k hovoru	a) škola	41	76%	27	63%
16	Vlastní k. jazyk	d) ne	24	44%	18	42%
17	Průběh hovoru	b) nahodilý	53	98%	39	91%
18	Hovor má pravidla	b) ve škole	41	76%	34	79%
19	Hovor nemá pravidla	d) s kamarádem	42	78%	28	65%
20	Střídáte se v mluvení	a) ano	28	52%	34	79%

Počet žáků: SZŠ 54 = 100%; SOU 43 = 100%

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že se žáci většinou shodli v pořadí odpovědí. Mezi Střední zdravotnickou školou v Prostějově a Středním odborným učilištěm Bzenec – Přívoz není v odpovědích zásadní rozdíl. Většině žáků usnadňuje technická komunikace především přátelské a osobní vztahy. Většině žáků by připadal život bez komunikačních technologií těžší. Žáci nejvíce využívají mobilní telefon a to v průměru až 10 hodin denně. Hlavním přínosem komunikačních technologií spatřují žáci ve využívání k zábavě a většině žáků na tomto způsobu komunikace nic nevadí. Převážná většina žáků obou škol vidí budoucnost v technické komunikaci. Pro většinu žáků je běžně k dispozici televize průměrně od 2,5 až 3,5 let, mobilní telefon průměrně od 10,5 let a počítač průměrně od 10 až 10,5 let věku. Převážná většina žáků zná ve svém okolí více lidí, kteří mají tyto komunikační technologie k dispozici, než těch, kteří je nemají. K technické komunikaci sahají žáci převážně pravidelně a nedá se ani spočítat jak často se tak děje. Někteří žáci uvedli i konkrétní situace, kdy pravidelně využívají komunikačních technologií. Například k domluvě s přáteli, k domlouvání schůzek a srazů, při plnění úkolů do školy. K této komunikaci jim slouží především mobilní telefon a počítač, kde se domlouvají prostřednictvím, SMS zpráv, ICQ, e-mailu. Tématy jejich hovorů jsou nejčastěji vlastní zážitky, vztahy a škola. Jako místo ke komunikaci jim slouží nejčastěji škola. Žáci uvádějí, že vlastní

komunikační jazyk nemají, ale připouštějí, že používají slova, která jsou srozumitelná blízkému okruhu lidí. Převažují přezdívky, jako například „Šiša, Tučis, Kux, Máslo“. Jejich vzájemná komunikace je bez pravidel, ale jsou místa, kde se v komunikaci dodržují určitá pravidla, nejčastěji je to ve škole a doma. Naopak bez pravidel je komunikace s kamarádem, kamarádkou a v partě. Při rozhovorech se převážně pravidelně střídají.

Vyskytly se také rozdíly mezi žáky Střední zdravotnické školy a Středního odborného učiliště a sice v tom, že žáci Střední zdravotnické školy upřednostňují komunikaci prostřednictvím mobilního telefonu, kdežto žáci Středního odborného učiliště dávají přednost osobnímu kontaktu. Přínosem technické komunikace pro žáky Střední zdravotnické školy je rychlost, zatímco pro žáky Středního odborného učiliště je to zvyk. Z odpovědí vyplynulo, že všichni žáci užívají komunikační technologie průměrně od 10 let věku.

2. Doplnění výzkumného šetření

V rámci výzkumného šetření jsem oslovila dva učitele středních škol. Důvodem bylo doplnění výzkumného šetření, zaměřeného na komunikaci žáků vybraných středních škol a možné potvrzení zkoumaných jevů dalšími osobami.

K individuálnímu rozhovoru s učiteli jsem použila připravený seznam otázek. Učitele jsem označila písmeny: Učitel A je ze Středního odborného učiliště Bzenec - Přívoz a učitel B je ze Střední zdravotnické školy v Prostějově.

Seznam připravených otázek pro učitele

- 1. Pozorujete u žáků nárůst používání komunikačních technologií?**
- 2. Jestli ano, jak dlouho to pozorujete?**
- 3. Jakým způsobem se používání komunikačních technologií a počítačová gramotnost projevují ve škole?**
- 4. Co myslíte, že je pro žáky na těchto technologiích přitažlivé?**
- 5. Kolik času, podle vašeho názoru, tráví žáci při používání těchto technologií?**
- 6. Omezuje nebo narušuje používání těchto technologií vyučování?**
- 7. Které z těchto technologií jsou mezi žáky nejužívanější?**
- 8. Obejdou se, podle vás, dnešní žáci bez těchto komunikačních technologií?**

- 9. Je v používání těchto forem technické komunikace nějaká zákonitost?**
- 10. Co je náplní vzájemných sdělení žáků a to jak při technické komunikaci, tak i při komunikaci „tváří v tvář“?**
- 11. Opakuje se pravidelně některé chování žáků při komunikaci?**
- 12. Mají žáci „vlastní jazyk“ – své výrazy? Uveďte příklad.**
- 13. Jaká je, podle Vás, úroveň vzájemné komunikace mezi žáky?**

3. Vyhodnocení odpovědí učitelů

V následující kapitole přináším záznam rozhovorů s učiteli. Začínám položenou otázkou, za kterou následují odpovědi učitelů označených A a B. Závěr kapitoly tvoří shrnutí poznatků vyvozených z odpovědí učitelů.

1. Pozorujete u žáků nárůst používání komunikačních technologií?

A: Ano pozoruji, mobily, kapesní počítače a notebooky se ve škole mezi žáky rozrůstají.

B: Určitě, poslední dobou mají přinejmenším mobil všichni žáci. Je potřeba jim připomínat, aby mobily vypnuli a dali do tašek, aby je to neodvádělo od učiva. Jinak jsou schopni hrát si s nimi pod lavicí a ti v zadních řadách i na lavici.

2. Jestli ano, jak dlouho to pozorujete?

A: Od počátku svého nástupu do této školy, t. j. od září minulého roku.

B: Posledních pár let se nárůst používání mobilů i jiných přístrojů zvyšuje.

3. Jakým způsobem se používání komunikačních technologií a počítačová gramotnost projevují ve škole?

A: Hledají na internetu přes notebook, jejich počítačová gramotnost se zvyšuje pomalu. Spíše kopírují, co tam najdou, nedovedou třídit informace, přestože umí tyto technologie používat. Neumí zapojit logiku, mají vše „neservírováno“, sami nic netvoří. Nezapoují vlastní fantazii, kreativitu. Je to povrchní.

B: *Hrají si s tím, předhánějí se, kdo má výkonnější přístroj. Fotí a nahrávají i učitele při výuce. Někdy jim to slouží jako zdroj vtipů a zábavy.*

4. Co myslíte, že je pro žáky na těchto technologiích přitažlivé?

A: *Je to pro ně „dokonalá hračka“, která sama funguje, je to jejich „Svatý grál“.*

B: *Je to rychlost, variabilita, barevnost, nemusí nad tím přemýšlet, protože už to mají nacvičené.*

5. Kolik času, podle vašeho názoru, tráví žáci při používání těchto technologií?

A: *Každou volnou chvíli telefonují, mailují, hrají hry, poslouchají hudbu z mobilu. Jsou tak navázáni na ty své „vymoženosti“, že neumějí trávit čas bez nich.*

B: *Tráví s mobily a počítači až příliš mnoho času.*

6. Omezuje nebo narušuje používání těchto technologií vyučování?

A: *Narušuje, kdykoli dostanou zprávu SMS, ihned sahají po mobilu a řeší si to bez ohledu na dění ve třídě. Pokud mají zprávu na mobilu, chtějí si došlou zprávu přečíst nebo si potřebují zavolat, pokud mohou, odcházejí do ústraní a nevnímají okolí.*

B: *Určitě narušuje, kvůli tomu nesledují vyučování, odvádí to jejich pozornost. Když mají sluchátka v uších, nevnímají, co se kolem nich děje.*

Nemají vyjadřovací schopnosti, chybí jim slovní zásoba, nečtou knihy, jsou „jako houby“, nasávají informace, ale neumějí je třídit.

7. Které z těchto technologií jsou mezi žáky nejužívanější?

A: *Nejvíce užívají „zatím“ mobil. Je to proto, že kapesní počítač nebo notebook jsou finančně nákladnější, ale někteří žáci je nosí i do školy.*

B: *Nejvíce užívaný je mobil.*

8. Obejdou se, podle vás, dnešní žáci bez těchto komunikačních technologií?

A: *Žáci by se již, podle mého názoru, těchto svých hraček nevzdali.*

B: *Neobejdou, nejsou schopni se vzdát těchto vymožeností moderní doby.*

9. Je v používání těchto forem technické komunikace nějaká zákonitost?

A: *Žáci se v každé volné chvíli dívají na mobil, posílají SMS zprávy, takže je to vlastně pravidelné chování. Hudbu poslouchají bezmyšlenkovitě, ani o tom již nepřemýšlí.*

B: *Pokaždé, když mají volný čas, nebo se nudí, sahají po mobilu. Cítí neustálou potřebu být s někým v kontaktu, řešit problémy, získávat informace, které je zajímají a to bez ohledu na čas, místo a situaci.*

10. Co je náplní vzájemných sdělení žáků a to jak při technické komunikaci, tak i při komunikaci „tváří v tvář“?

A: Nejvíce se žáci baví o technických novinkách a jejich parametrech a o počítačových hrách, které jsou pro ně velmi atraktivní, především proto, že tyto hry jsou přednastavené a oni jen plní zadané úkoly podle programu. Jsou vykonavateli – „režiséry“ dějů, aniž si uvědomují, že program je připraven na jakékoli jejich rozhodnutí. V těchto hrách mohou být například svalnatým hrdinou, čarodějem s holí, ninžou se zahnutým mečem. Ale myslím, že kdyby se jich někdo zeptal, tak by měli problém popsat toho ninžu slovy.

B: Baví se o škole, o jejich vztazích, co je doma, o zábavě o volném čase, jak budou trávit víkend.

11. Opakuje se pravidelně některé chování žáků při komunikaci?

A: Jejich chování se opakuje během dne v návaznosti na jejich denní režim. Jedni jdou kouřit, druzí řeší hru na počítači u spolužáka, který má kapesní počítač u sebe, jiní přijímají nebo posílají SMS zprávy nebo telefonují. V jejich chování vidím určitou pravidelnost. Ten, kdo má nejlepší a nejnovější mobil, ten je momentálně středem zájmu těch, kteří se zajímají o tyto věci.

B: Pokaždé, když mají volnou chvíli, třeba o přestávkách, hrají si s mobilem na chodbách, na WC i ve třídě. Většina z nich má mobil a doma mají i počítač.

12. Mají žáci „vlastní jazyk“ – své výrazy? Uvedte příklad.

A: *Mají: „Pičo, vole, kurvo, debile, buzerante.“ Vyšší ročníky říkají prvkům „zobáci“, dávají učitelům přezdívky jako např. „Čip, Skútr, Menzes, Luna, apod.“ Předpokládám, že mají své názvosloví i pro činnosti, ale zrovna si nic nevybavím.*

B: *Ano, například: „Vole, Pičo, Lesbo.“ Jdou „pařit“ do hospody. „Je to boží“, „je to hustý“, „je to sádlo“, „je to brutální.“*

13. Jaká je, podle Vás, úroveň vzájemné komunikace mezi žáky?

A: *Nízká, strohá, jednoduchá, jednotvárná, témata se opakují, hlavně počítače, hry, sex, vztahy, partneři.*

B: *Hovor je stereotypní, stále se baví o tom samém, mají malou slovní zásobu. Je jednoduchá. Mají tendenci co nejvíce zkracovat slova i věty, až to pro nezúčastněného nedává smysl.*

Shrnutí poznatků vyvozených z odpovědí učitelů

Oba učitelé A i B vypovídali o jimi pozorovaných jevech ve škole obsahově velmi podobně a svými odpověďmi zvýšili hodnověrnost závěrů vyplývajících z dotazníku pro zkoumanou skupinu osob. Oba pozorují nárůst používání komunikačních technologií a to: Učitel A od nástupu na školu (je to začínající učitel) a učitel B tento jev pozoruje již několik let a vidí, že se stupňuje. Žáci neumějí třídít informace z internetu, předhánějí se, kdo má výkonnější technologii, kterou považují za dokonalou hračku, „Svatý grál“ a hodnotí na ní při komunikaci její „rychlost, variabilitu, barevnost a to, že nemusí nad tím moc přemýšlet.“ Podle obou učitelů žáci věnují technické komunikaci každou volnou chvíli a „až příliš mnoho času“, „jsou tak navázáni na ty své vymoženosti, že neumějí trávit čas bez nich,“ což narušuje výuku, protože žáci „ihned sahají po mobilu a řeší si to bez ohledu na dění ve třídě“, nebo odcházejí s mobilem „do ústraní a nevnímají okolí“, nesledují vyučování, se sluchátky v uších, nevnímají, co se kolem nich děje. Neumějí se vyjadřovat, chybí jim slovní zásoba, nečtou knihy, „jsou jako houby“, nasají informace, ale neumějí je třídít. Posílají a čtou zkratkovité zprávy. Za nejčastěji používanou komunikační technologii ve škole označují učitelé mobilní telefony, začíná se rozmáhat i používání kapesních počítačů a notebooků. Oba učitelé se shodují na tom, že žáci nejsou schopni se vzdát těchto vymožeností, neobejdou se již bez nich. Používají je každou volnou chvíli, řeší si jejich prostřednictvím své vztahy, zábavu, hry. Vytvářejí si svůj slovník, přezdívky, názvy, oslovení. Úroveň jejich vzájemné komunikace je „nízká, strohá, jednoduchá, jednotvárná, témata se opakují, hlavně počítačové hry, sex, vztahy, partneři.“ Žáci „mají tendenci co nejvíce zkracovat slova i věty, až to pro nezúčastněného člověka „nedává smysl.“

4. Diskuse a komentář k dotazníkovému šetření

V této části shrnuji a hodnotím poznatky z výzkumného šetření týkajícího se komunikace a rituality a činím závěry z těchto poznatků. Úkolem výzkumného šetření bylo zjistit, jaký způsob komunikace se prosazuje u žáků středních škol. Zda a v jaké míře používají komunikačních technologií, postihnout ritualitu v jejich komunikaci a zda jimi užívaný způsob komunikace může vést k fyzické izolaci.

Způsob komunikace a používání komunikačních technologií

Je nepopíratelným a všeobecně známým faktem, že v posledních desetiletích došlo k obrovskému nárůstu komunikačních technologií. Státisíce, ba miliony lidí užívají internetové sítě. Jejich případné selhání má pro ně fatální následky. V důsledku používání těchto technologií dochází, dle odborníků, ke změnám v mozku uživatelů, které se zvláště dotýkají mladší generace a mění její život. Střední generace má mnohdy nechuť učit se tyto technické vymoženosti ovládat a užívat, kdežto mládež přirozeně přijímá technické novinky snadno (Právo 28. 2. 2009, s.20).

Výzkumné šetření bylo malého rozsahu, ale výzkum potvrdil, že mládež nové komunikační technologie ve velké míře používá a má k nim také přístup. Jejich pomocí mohou komunikovat se vzdálenými osobami. Podstatná je pro ně i rychlost této komunikace. Používají především mobilní telefony, ale i jiné technologie. Uvádějí, že jsou již na tento způsob komunikace zvyklí a to od 10 let věku. Komunikací udržují především přátelské vztahy a život bez těchto technologií by byl pro ně, podle jejich názoru, těžší. Jejich používání jim přináší zábavu a radost. Přiznávají, že denně stráví u televize, počítače, s mobilem, na internetu několik hodin a vůbec jim to nevadí. Podle nich má technická komunikace budoucnost na úkor komunikace osobní. Sami mají běžně k dispozici televizi, mobil, počítač a rovněž lidé v jejich okolí těmito technologiemi převážně disponují. V jejich životě jsou situace, kdy sahají k technické komunikaci pravidelně několikrát denně. Nejčastěji řeší vlastní zážitky a vztahy.

K osobní komunikaci se scházejí především ve škole a v partě. Je jim vlastní užívat do určité míry osobitý slovník pro komunikaci. Komunikují, podle jejich názoru, nahodile a to v partě a s kamarádkou, kamarádem, ovšem jinak je tomu ve škole, popřípadě doma, kdy má komunikace určitý řád. Při rozhovoru se převážně vzájemně střídají v mluvení. Výzkumem je tedy prokázáno, že žáci používají komunikačních technologií a to ve značné míře až několik hodin denně. Tyto technologie zaujímají v jejich životě významné místo.

Ritualita

Cílem výzkumu bylo rovněž postihnout ritualitu v komunikaci mládeže. I to se výzkumem podařilo. Podle antropologa Marca Augé lze nazvat rituálem takovou techniku, jejíž nepřítomnost nás vede k tomu, že ještě více pocítujeme její potřebu (Augé, M., 1999). Výzkum zcela jednoznačně prokázal, že se v tomto případě jedná o rituální komunikaci. Prostřednictvím těchto technologií si vzájemně svěřují i myšlenky intimního charakteru, jako jsou například hovory o vztazích a sexu. Technický způsob komunikace se tedy stává nástrojem citového projevu ve smyslu vysílání i přijímání citově zabarvených sdělení. Tím se stává tato komunikace součástí osobnosti zkoumaného subjektu a jeho navázanost na ni se rovná až závislosti. Jak již bylo výše řečeno, každý výpadek takového média, jakým je internet vyvolává silné emoce až zoufalství nad ztrátou možnosti komunikace a to jak posílání, tak přijímání zpráv (Právo, 28. 2. 2009, s. 20). Z uvedeného plyne, že se tedy jedná o rituál v komunikaci.

Fyzická izolace žáků

Způsob používání technické komunikace nutí její uživatele uchýlit se k přístroji nebo s přístrojem do ústraní, protože příjem i vysílání zpráv je intimní záležitostí. Což potvrdili i pozorovatelé tohoto jevu – učitelé A a B, kteří si navíc povšimli, že jakmile se ozve žákovi mobil, ten musí ihned

řešit problém. Při této komunikaci žáci nevnímají své okolí, jsou jakoby v transu „duchem nepřítomní“.

Je zřejmé, a vyplývá to z dotazníků, že žákům tento způsob komunikace přináší radost a uspokojení, které mohou sdílet s osobou fyzicky vzdálenou. Postupem času se technický způsob komunikace natolik naváže na lidskou psychiku, že se může stát dominantním způsobem komunikace. Konečně sami žáci dávají tomuto způsobu komunikace budoucnost. Již nyní tato komunikace supluje osobní způsob komunikace „tváří v tvář“ a tento jev neustále narůstá. Kontaktů je tolik, že je nemožné realizovat je tradičním způsobem komunikace „tváří v tvář“, ale pouze za pomoci komunikačních technologií. Z uvedeného tedy vyplývá, že technický způsob komunikace může vést k fyzické izolaci, přestože množství kontaktů prostřednictvím této komunikace vzrůstá. Rozhovory s učiteli, které jsou výše zaznamenány, rovněž přispěly k potvrzení závěrů, k nimž jsem konečnou analýzou zjištěných skutečností došla.

Vyhodnocení informací z výzkumného šetření

Výzkum nastínil, kam směřuje vývoj společnosti, co můžeme v budoucnu očekávat. Je známo, že technické novinky nejlépe přijímá právě mládež, která je budoucností společnosti a bude to ona, kdo bude vytvářet nové kulturní vzorce a tedy dávat podobu této budoucnosti.

Až budou dnešní mladí ve věku střední generace, bude tu nová mládež a nové technologie, vývoj bude pokračovat, svět se bude měnit. Výzkum ukázal, jak daleko je mládež ve svém používání komunikačních technologií. Ukázalo se, že může dospět k fyzické izolaci, protože není pro ni nezbytně nutný fyzický kontakt s druhou osobou, dokonce mnohdy není ani třeba používat řeč. Komunikace je vedena například prostřednictvím internetových počítačových her.

Protože byl použit poměrně velký vzorek žáků a navíc zeměpisně od sebe vzdálených a s ohledem na výsledné hodnocení odpovědí v dotaznících těchto žáků, které se v podstatě shodovaly, lze usuzovat, že

výsledky výzkumu se vztahují na celou subpopulaci středoškoláků ve věku od 15 do 18 let. Tyto závěry navíc byly potvrzeny oběma učiteli A a B, kteří mají zkoumané jevy prakticky denně před očima.

Pro doplnění výzkumného šetření jsem do přílohy číslo 2 diplomové práce umístila několik grafů, které vycházejí z výzkumů sociologa Petra Saka a Českého statistického úřadu. Tyto grafy vypovídají o nárůstu využívání komunikačních technologií mladými lidmi ve věku od 15 do 30 let a 31 a více let a to od roku 1997 do roku 2008.

Grafy ukazují využívání jednotlivých možností počítače, internetu, mobilního telefonu a vybrané komunikační aktivity z oblasti zábavy prováděné na internetu.

Závěr

Tato diplomová práce se v teoretické části zabývala vývojem lidské komunikace, její ritualitou a významem této komunikace pro rozvoj lidského společenství. Významnou roli v utváření kulturního prostředí měly a mají rituály, které ovlivňovaly život a jsou stále jeho součástí i v dnešní době.

V jednotlivých kapitolách jsem se věnovala způsobům komunikace ve spojení s rituálem a jejich proměnám. Také jsem se věnovala komunikačním technologiím, které vždy ovlivňovaly rozvoj kultury a posouvaly společnost na novou úroveň.

V praktické části diplomové práce jsem popsala uskutečněné výzkumné šetření o dnešní podobě komunikace mladých lidí a její ritualitě. Provedla jsem dotazníkové šetření malého rozsahu zaměřené na komunikaci žáků středních škol ve věku od 15 do 18 let a individuální rozhovory s učiteli těchto žáků podle předem připravených otázek. Poté jsem shrnula a zhodnotila poznatky z výzkumného šetření.

Výzkumné šetření potvrdilo, že právě mládež je největším uživatelem nových komunikačních technologií a napomáhá tak jejich rozšíření do celé společnosti. Nedá se říci, že by ritualita ustoupila do pozadí, naopak. Je stále součástí našeho života, aniž si to uvědomujeme.

Domnívám se, že cíle, které jsem si ve své diplomové práci stanovila, se mi podařilo naplnit. Problematika komunikace a rituálu, zde představená, může sloužit jako studijní materiál na různých typech škol.

Seznam literatury a pramenů

1. AUGÉ, M. *Antropologie současných světů*. Brno: Atlantis, 1999. 128 stran. ISBN 80-7108-154-X.
2. BABYRÁDOVÁ, H. *Rituál, umění a výchova*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2002. 351 stran. ISBN 80-210-3029-1.
3. BUDIL, I. T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 2003. 488 stran. ISBN 80-7254-321-0.
4. ELIADE, M. *Dějiny náboženského myšlení 1*. Praha: ISE, 1995. 427 stran. ISBN nevedeno.
5. FREUD, S. *Totem a tabu*. Praha: Práh, 1991. 182 stran. ISBN 80 - 900835-1-X.
6. FULGHUM, R. *Od začátku do konce, Naše životní rituály*. Praha: Knižní klub, 1998. 272 stran. ISBN 80-7176-746-8.
7. GENNEP, A. *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny, 1997. 179 stran. ISBN 80-7106-178-6.
8. JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2003. 208 stran. ISBN 80-7178-697-7.
9. KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, G. *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál, 1998. 94 stran. ISBN 80-7178-203-3.
10. KÉKI, B. *5000 let písma*. Praha: Mladá fronta, 1975. 152 stran. ISBN nevedeno.

11. MUCHA, I. *Symbyly v jednání*. Praha: Karolinum, 2000. 193 stran. ISBN 80-246-0012-9.
12. MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Slon, 1999. 267 stran. ISBN 80-85850-53-2.
13. PŘIBÁŇ, J. *Jací můžeme být?* Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 115 stran. ISBN 80-86429-30-X.
14. PUNCH, K., F. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008. 230 stran. ISBN 978-80-7367-468-7.
15. SAK, P. *Proměny české mládeže, Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. 291 stran. ISBN 80-7229-042-8.
16. SOUKUP, V. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum, 2004. 690 stran. ISBN 80-246-0337-3.
17. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. 228 stran. ISBN 80-85834-60-X.
18. TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *Válka a antiválka*. Praha: Dokořán a Argo, 2002. 303 stran. ISBN 80-86569-16-0 (Dokořán), ISBN 80-7203-445-6 (Argo).
19. ŠRÁMKOVÁ, M. *Rajče na útěku*. Brno: Nakladatelství DOPLNĚK, 2003. 286 stran. ISBN 80-7239-146-1.
20. VODÁKOVÁ, A. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Slon, 2000. 175 stran. ISBN 80-85850-29-X.

21. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. 264 stran. ISBN 80-7178-291-2.

22. WOLF, J. *Antropologie pro každý den*. Praha: ARSCI, 2004. 304 stran. ISBN 80-86078-42-6.

Další prameny:

23. *Pohřeb online*. Právo 24. ledna 2009, ročník 19/20. s. 20.

24. *Světová pavučina mění náš život*. Právo 28. února 2009, ročník 19/50.

25. Přednášky: Kulturní a sociální antropologie, 2006.

26. <http://www.lupa.cz/clanky/zpusob-vyuzivani-osobniho-pocitace-a-internetu/> 7. 3. 2009

27.

[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/1 studenti a mobilni telefon](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/1_studenti_a_mobilni_telefon)

7. 3. 2009

28. [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/2 studenti a pocitac](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/2_studenti_a_pocitac)

7. 3. 2009

29. [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/3 studenti a internet](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/3_studenti_a_internet)

7. 3. 2009

30.

[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/4 1 komunikace pomoci internetu](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/4_1_komunikace_pomoci_internetu) 7. 3. 2009

31.

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/4_4_zabava_vyuzivani_audio_vi_sualnich_sluzeb 7. 3. 2009

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Charakteristika zkoumaného vzorku žáků

Tabulka č. 2: Nejčastější způsob komunikace žáků

Tabulka č. 3: Ocenění technické komunikace žáky

**Tabulka č. 4: Průměrná věková hranice počátku užívání
komunikačních technologií**

Tabulka č. 5: Druhy kontaktů usnadněné technickou komunikací

Tabulka č. 6: Představa života bez komunikačních technologií

Tabulka č. 7: Průměrná doba trávená s komunikačními technologiemi

Tabulka č. 8: Přínos technického způsobu komunikace pro žáky

Tabulka č. 9: Co vadí žákům na technickém způsobu komunikace

Tabulka č. 10: Jaká komunikace má budoucnost

**Tabulka č. 11: Možnost běžného disponování s komunikačními
technologiemi**

**Tabulka č. 12: V okolí žáka má více lidí k dispozici komunikační
technologie**

**Tabulka č. 13: Pravidelnost používání technického způsobu
komunikace žáky**

Tabulka č. 14: Četnost používání technické komunikace

Tabulka č. 15: Témata komunikace s kamarády

Tabulka č. 16: Hlavní místa ke komunikaci s kamarády

Tabulka č. 17: Komunikační jazyk žáků

Tabulka č. 18: Komunikační kontakt

Tabulka č. 19: Kde má rozhovor pravidla

Tabulka č. 20: Kde nemá rozhovor pravidla

Tabulka č. 21: Pravidelné střídání při rozhovoru

Tabulka č. 22: Názorová shoda žáků

Příloha 1

Dotazník se zaměřením na komunikaci žáků na vybraných středních školách.

Dotazník

Vážení žáci, jmenuji se Eva Sedláčková a žádám Vás o dobrovolné vyplnění anonymního dotazníku, zaměřeného na komunikaci, který bude sloužit výhradně pro účely mé diplomové práce. V dotazníku lze zatrhávat u některých otázek více možností a je zde také ponechán prostor pro Vaše písemné vyjádření. Děkuji.

Věk žáka:

Dívka

Chlapec

1) Můj nejčastější způsob komunikace s lidmi je:

- f) převážně mobilem
- g) převážně telefonem
- h) převážně e-mailem
- i) převážně jsem pisatelem dopisů nebo vzkazů
- j) převážně upřednostňuji osobní jednání

2) Na zvolené komunikaci oceňuji:

- g) rychlou komunikaci
- h) dostupnost kontaktovaných osob
- i) vlastní dostupnost pro kontaktující
- j) mohu se vyhnout osobnímu kontaktu
- k) lépe se mi zvolenou formou komunikuje
- l) jsem zvyklý(á) takto komunikovat

3) Jak dlouho užíváš technického způsobu komunikace?

- c) od.....let
- d) neužívám vůbec technického způsobu komunikace

4) Technická komunikace mi usnadňuje kontakty:

- d) pracovní(školní)
- e) přátelské (kamarádi, spolužáci)
- f) osobní (rodiče, blízcí)

5) Umíš si představit život bez televize, mobilu, počítače, telefonu?

- e) byl by chudší
- f) byl by těžší
- g) byl by prázdnější
- h) docela dobře si umím takový život představit

6) Kolik času denně v průměru strávíš?

- f) u televize.....hodin
- g) u počítače.....hodin
- h) s mobilem nebo telefonem.....hodin
- i) na internetu.....hodin
- j) netrávím vůbec takto čas

7) Co ti tato komunikace přináší?

- g) uspokojení
- h) zábavu
- i) radost
- j) uklidnění
- k) ztráta času
- l) nic

8) Co ti na technickém způsobu komunikace vadí?

- d) ztráta času
- e) nic
- f) jiné (uved' příklad)

9) Jaká komunikace má podle tebe budoucnost?

- c) technická
- d) osobní

10) Máš běžně k dispozici:

- d) televiziod.....let
- e) mobil.....od.....let
- f) počítač.....od.....let

11) Znáš více lidí, kteří tyto věci k dispozici mají, než těch, kteří je nemají ?

- c) ano
- d) ne

12) Jsou ve tvém životě situace, kdy saháš k technické komunikaci pravidelně ?

- c) ano (uved' konkrétně)
- d) ne

13) Jak často saháš k technické komunikaci ?

- f)krát denně
- g)krát týdně
- h)krát měsíčně
- i) to se nedá ani spočítat, neumím si život bez technické komunikace ani představit
- j) vůbec techniku nepoužívám, komunikuji výhradně osobně

14) O čem se nejčastěji bavíte nebo si vyprávíte s kamarády ?

- h) vlastní zážitky
- i) reprodukované zážitky jiných
- j) o filmu, o televizním programu
- k) o škole
- l) o vztazích
- m) vtipy
- n) jiné (uved' příklad)

15) Kde se nejčastěji s kamarády setkáváte k rozhovoru ?

- f) ve škole
- g) doma
- h) na internetu
- i) v partě
- j) jinde, jinak a kde.....

16) Máte „vlastní komunikační jazyk“?

- e) oslovení
- f) průběh hovoru
- g) slova srozumitelná jen pro určitou skupinu (uved' příklad)
- h) ne

17) Komunikační kontakt:

- c) má určitý řád (stejný nebo podobný scénář)
- d) je nahodilý (nemá žádný řád)

18) Kde má nejčastěji rozhovor řád (pravidla)?

- f) doma
- g) ve škole
- h) v partě
- i) s kamarádem (kamarádkou)
- j) popiš stručně průběh takové komunikace

19) Kde je nejčastěji průběh rozhovoru nahodilý (nemá řád, je bez pravidel) ?

- f) doma
- g) ve škole
- h) v partě
- i) s kamarádem (kamarádkou)
- j) popiš stručně průběh takové komunikace

20) Při rozhovoru se pravidelně střídáte v mluvení ?

- e) ano
- f) ne
- g) někdy
- h) mluví jen jeden

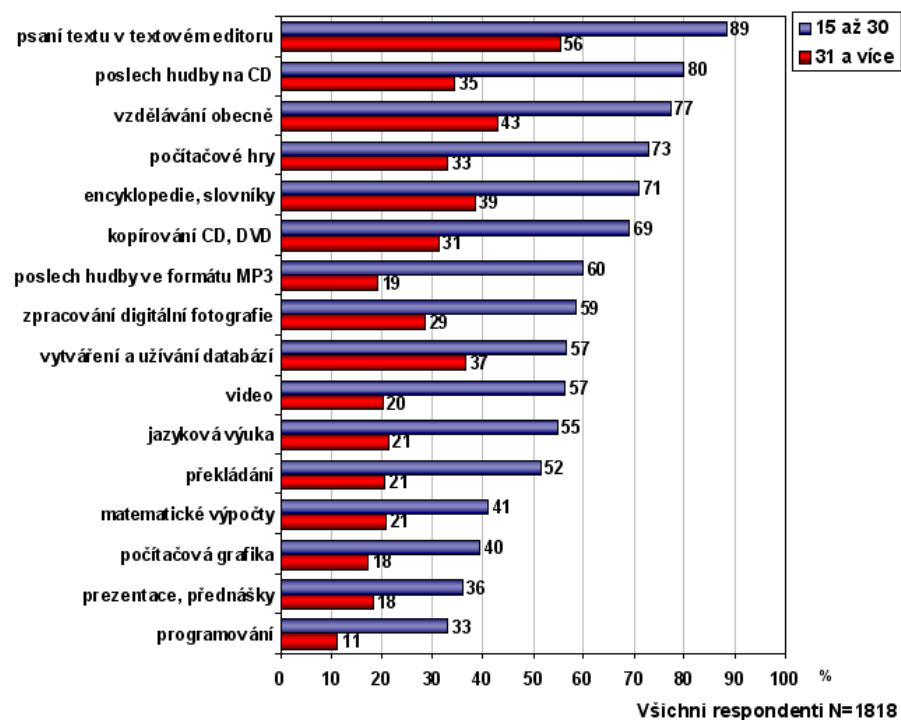
Příloha 2

Grafy 1 – 10 zobrazující využívání komunikačních technologií.

Graf 1: Převzato z

<http://www.lupa.cz/clanky/zpusob-vyuzivani-osobniho-pocitace-a-internetu/>

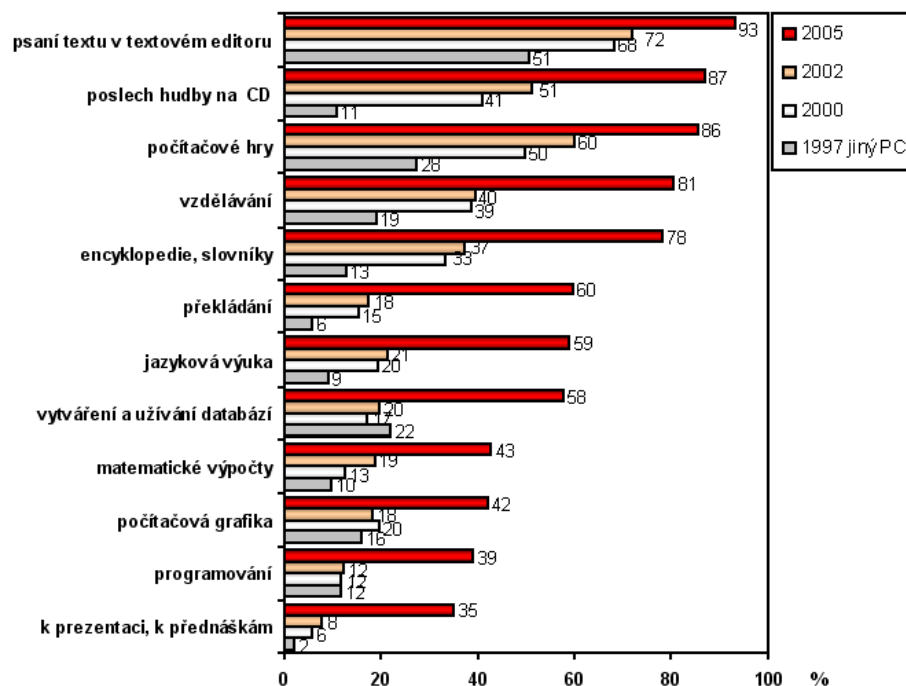
Využívání jednotlivých možností počítače ve věkových skupinách

Graf 2: Převzato z

<http://www.lupa.cz/clanky/zpusob-vyuzivani-osobniho-pocitace-a-internetu/>

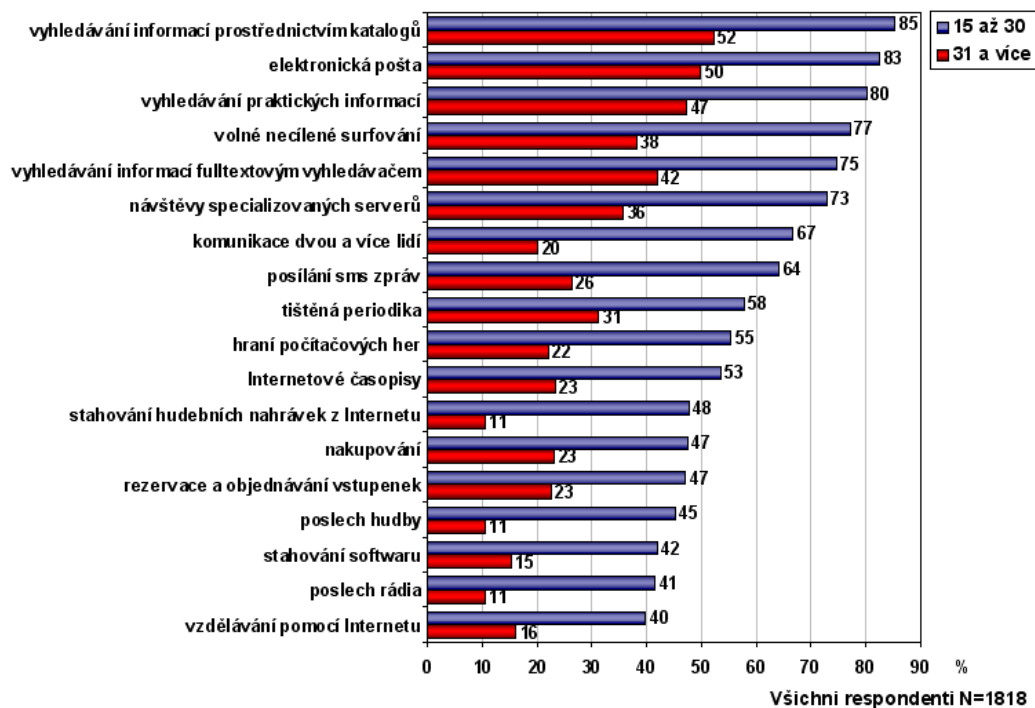
Využívání PC, v letech 1997, 2000, 2002 a 2005 ve věkové skupině 15 - 23 let

Graf 3: Převzato z

<http://www.lupa.cz/clanky/zpusob-vyuzivani-osobniho-pocitace-a-internetu/>

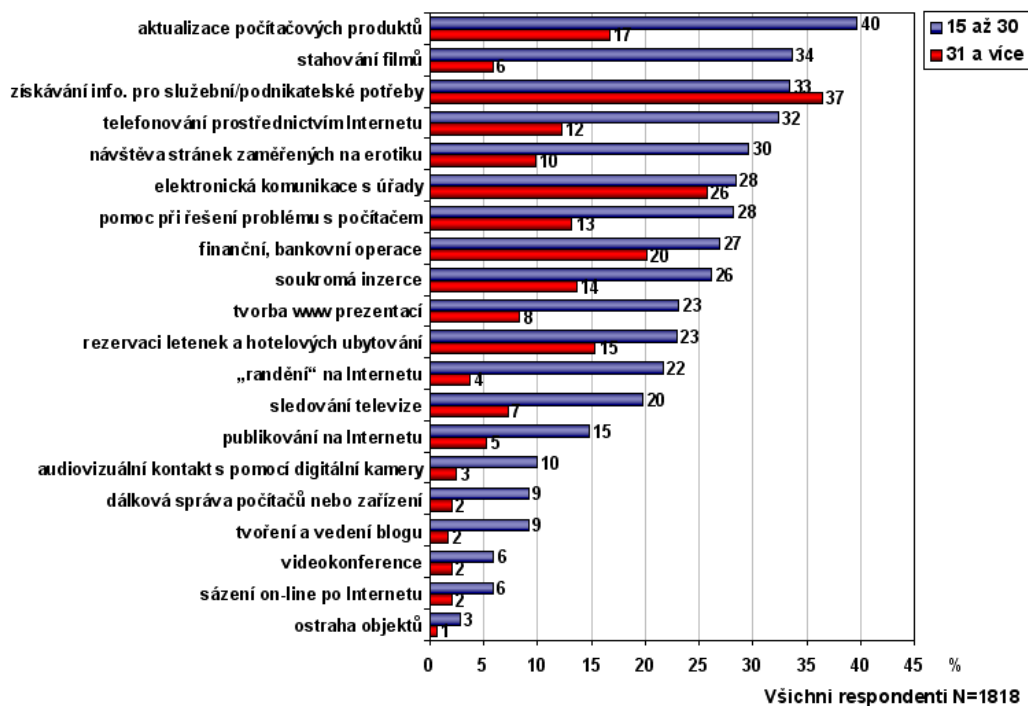
Využívání jednotlivých možností Internetu ve věkových skupinách I.

Graf 4: Převzato z

<http://www.lupa.cz/clanky/zpusob-vyuzivani-osobniho-pocitace-a-internetu/>

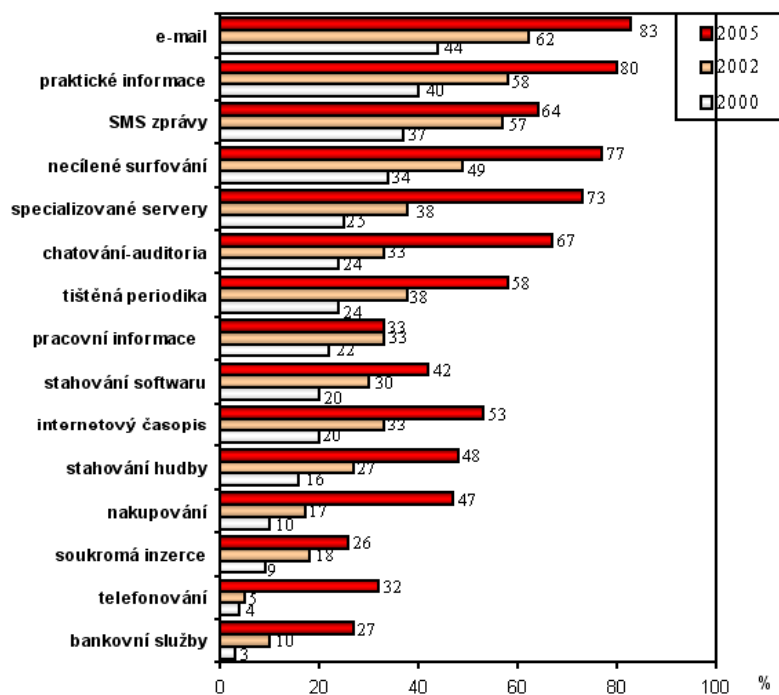
Využívání jednotlivých možností Internetu ve věkových skupinách II.

Graf 5: Převzato z

<http://www.lupa.cz/clanky/zpusob-vyuzivani-osobniho-pocitace-a-internetu/>

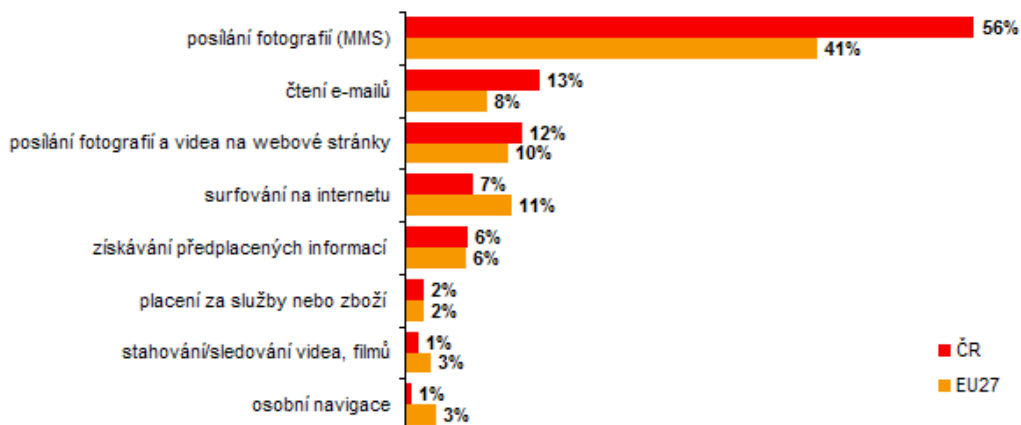
Využívání internetu, v letech 2000, 2002 a 2005 ve věkové skupině 15 - 30 let

Graf 6: Převzato z

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/1_studenti_a_mobilni_telefon

Vybrané aktivity prováděné studenty pomocí mobilního telefonu, 2008 (% studentů 16+)

Graf 7: Převzato z

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/2_studenti_a_pocitac

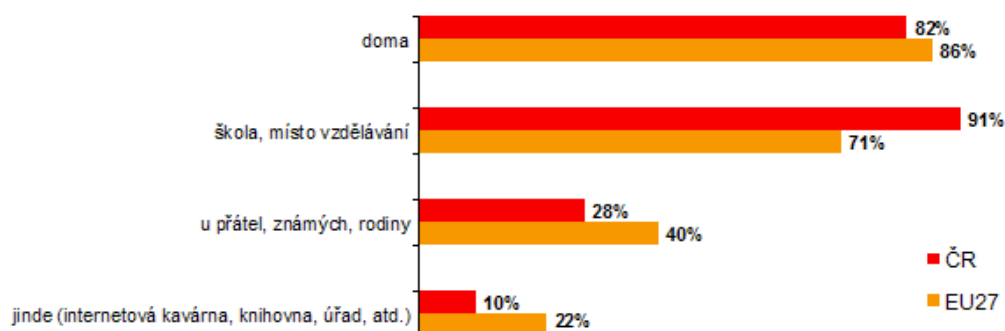
Studenti 16 let a starší používající v ČR osobní počítač, 2. čtvrtletí 2008 (% studentů 16+)

Graf 8: Převzato z

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/3_studenti_a_internet

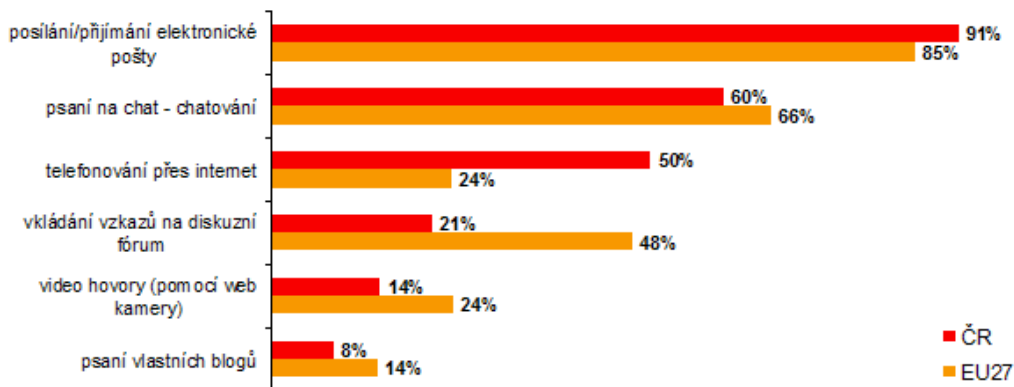
Místa používání internetu studenty, 2 čtvrtletí 2008 (% studentů 16+)

Graf 9: Převzato z

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/4_1_komunikace_pomoci_internetu

Komunikace pomocí internetu, 2 čtvrtletí 2008 (% studentů 16+)

Graf 10: Převzato z

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/4_4_zabava_vyuzivani_audio_vi_sualnich_sluzeb

**Vybrané aktivity v oblasti zábavy prováděné studenty na internetu, 2
čtvrtletí 2008 (% studentů 16+)**

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Eva Sedláčková
Katedra:	Antropologie a zdravotní vědy
Vedoucí práce:	PhDr. Ivana Knausová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	Komunikační rituály s přihlédnutím ke komunikaci žáků vybraných středních škol
Název v angličtině:	Communication rituals with respect to students' communication of selected high schools
Anotace práce:	<p>Diplomová práce pojednává o lidské komunikaci, rituálu a nových komunikačních technologiích.</p> <p>V teoretické části diplomové práce je popisována problematika komunikace obecně, charakteristika rituálu a vliv komunikace a rituálu na vývoj společnosti. Výzkumné šetření, které tvoří část praktickou, je zaměřeno na komunikaci žáků vybraných středních škol.</p>
Klíčová slova:	Komunikace, rituál, symboly, komunikační technologie
Anotace v angličtině:	<p>The diploma work deals of human communication, ritual and new communication technology.</p> <p>In theoretic part the diploma work is described problems of communication, characterization of ritual and influence of communication and ritual for modifications in society. The experimental</p>

	part is intended on students' communication of selected high schools.
Klíčová slova v angličtině:	Communication, ritual, symbols, communication technology
Přílohy vázané v práci:	1. Dotazník 2. Graf 1 - 10
Rozsah práce:	98 stran
Jazyk práce:	Český